

Stenografični zapisnik

tretje seje

deželnega zbora kranjskega

v Ljubljani.

dne 4. novembra 1905.

Navzoči: Prvosednik: Deželni glavar Oton pl. Detela. — Vladni zastopnik: C. kr. deželni predsednik Teodor Schwarz in c. kr. okrajni glavar Viljem Haas. — Vsi člani razen: knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič. — Zapisnikar: Deželni tajnik Fran Uršič.

Dnevni red:

1. Branje zapisnika II. deželnozborske seje dne 3. novembra 1905.
2. Naznanila deželnozborskega predsedstva.
3. Utemeljevanje nujnih predlogov.
4. Volitev finančnega odseka 12 članov.
5. Volitev upravnega odseka 12 članov.
6. Volitev verifikacijskega odseka 9 članov.
7. Volitev odseka za letno poročilo 9 članov.
8. Poročilo o delovanju deželnega odbora za dobo od 1. januarja do konca decembra 1904.
Poročila deželnega odbora, s katerimi se predloži:
9. Priloga 1. Računski sklep kranjskega učiteljskega pokojninskega zaklada za l. 1904.
10. Priloga 2. Računski sklep deželnega posojilnega zaklada za l. 1904.
11. Priloga 3. Računski sklep deželnokulturnega zaklada za l. 1904.
12. Priloga 4. Dovolitev deželnega prispevka za pogozditev pašnikov na Nanosu graščaka Karola Mayerja v Ložah.
13. Priloga 5. Računski sklep zaklada deželne prisilne delavnice za l. 1904.
14. Priloga 6. Računski sklep normalnošolskega zaklada za l. 1904.
15. Priloga 7. Dovolitev deželnega prispevka za uravnavo Save na progi Laze-Senožeti med km. 22:9 do 23:8.
16. Priloga 8. Računski sklep pokojninskega zaklada deželnih uslužbencev za l. 1904.
17. Priloga 9. Računski sklep muzejskega zaklada za l. 1904.

Stenographischer Bericht

der dritten Sitzung

des krainischen Landtages

in Laibach

am 4. November 1905.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Otto Edler von Detela. Regierungsvertreter: K. k. Landespräsident Theodor Schwarz und k. k. Bezirkshauptmann Wilhelm Haas. — Sämtliche Mitglieder mit Ausnahme von Fürstbischof Dr. Anton Bonaventura Jeglič. — Schriftführer: Landschafts-Sekretär Franz Uršič.

Tagesordnung:

1. Lesung des Protokolls der II. Landtags-Sitzung vom 3. November 1905.
2. Mitteilungen des Landtags-Präsidiums.
3. Begründung der Dringlichkeitsanträge.
4. Wahl eines Finanzausschusses von 12 Mitgliedern.
5. Wahl eines Verwaltungsausschusses von 12 Mitgliedern.
6. Wahl eines Verifikationsausschusses von 9 Mitgliedern.
7. Wahl eines Rechenschaftsberichts-ausschusses von 9 Mitgliedern.
8. Rechenschaftsbericht des Landesauschusses für die Zeit vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1904.
Berichte des Landesauschusses, mit welchen vorgelegt wird:
9. Beilage 1. Rechnungsab-schluß des krainischen Lehrer-Pensionsfonds für das Jahr 1904.
10. Beilage 2. Rechnungsab-schluß des Landesantlehensfonds für das Jahr 1904.
11. Beilage 3. Rechnungsab-schluß des Landeskulturfonds für das Jahr 1904.
12. Beilage 4. Bewilligung eines Landesbeitrages für die Aufforstung der dem Gutsherrn Karl Mayer in Leutenberg gehörigen Hutweiden am Nanos.
13. Beilage 5. Rechnungsab-schluß des Zwangsarbeits-hausfonds für das Jahr 1904.
14. Beilage 6. Rechnungsab-schluß des Normal-schulfonds für das Jahr 1904.
15. Beilage 7. Bewilligung eines Landesbeitrages zur Regulierung der Save in der Strecke Laas-Senožet zwischen km 22:9 bis 23:8.
16. Beilage 8. Rechnungsab-schluß des Pensionsfonds der Landesbediensteten für das Jahr 1904.
17. Beilage 9. Rechnungsab-schluß des Museumsfonds für das Jahr 1904.

18. Priloga 10. Računski sklep garancijskega zaklada Dolenjskih železnic za l. 1904.
19. Priloga 11. Računski sklep gledališkega zaklada za l. 1904.
20. Priloga 12. Računski sklep bolničnega, blazničnega, poročničnega in najdenškega zaklada za l. 1904.
21. Priloga 13. Računski sklep kranjske kmetijske šole na Grmu za l. 1904.
22. Priloga 14. Računski sklep deželnega zaklada za l. 1904.
23. Priloga 15. Proračun učiteljskega pokojninskega zaklada za l. 1906.
24. Priloga 16. Proračun deželnega posojilnega zaklada za l. 1906.
25. Priloga 17. Proračun Grmskega zaklada za l. 1906.
26. Priloga 18. Proračun deželnokulturnega zaklada za l. 1906.
27. Priloga 19. Poročilo deželnega odbora o volitvi dveh deželnih poslancev iz volilnega razreda velikega posestva.
28. Priloga 20. Poročilo deželnega odbora glede dovolitve višjih nego 20% doklad za cestne namene.
29. Priloga 21. Poročilo deželnega odbora o zgradbi okrajne ceste Krmeij-Tržišče z dotičnim načrtom zakona.
30. Volitev deželnega odbornika iz kurije velikega posestva.
31. Priloga 23. Poročilo deželnega odbora glede zopetne predložitve v deželnozborskih zasedanjih l. 1902, 1903 in 1904 nerešenih predlog.
32. Priloga 22. Proračun zaklada deželne prisilne delalnice za l. 1906.
33. Priloga 24. Poročilo deželnega odbora o prošnji mestne občine Ljubljanske za dovoljenje, da sme vsled neizvršenih raznovrstnih javnih del prihranjeni znesek 170.000 kron porabiti v pokritje primanjkljaja pri stroških za povečanje mestne elektrarne.
34. Priloga 25. Proračun gledališkega zaklada za l. 1906.
35. Priloga 26. Poročilo deželnega odbora o tem, da voli deželni zbor 4 člane in 4 namestnike v pridobninsko deželno komisijo za Kranjsko, potem 8 članov in 8 namestnikov v prizivno komisijo glede osebne dohodnine za Kranjsko.
36. Priloga 27. Proračun normalnošolskega zaklada za l. 1906.
37. Priloga 28. Poročilo deželnega odbora o preložitvi Belo-peške deželne ceste na Štiklu.
38. Priloga 29. Poročilo deželnega odbora glede posledobne dovolitve deželnih prispevkov za več dovršenih vodovodov.
39. Priloga 30. Proračun muzejskega zaklada za l. 1906.
40. Priloga 31. Proračun pokojninskega zaklada deželnih uslužbencev za l. 1906.
41. Priloga 32. Poročilo deželnega odbora o oddaji del pri razširjalni zgradbi domobranske vojašnice.
18. Beilage 10. Rechnungsabluß der Garantiefonds der Unter-trainerbahnen für das Jahr 1904.
19. Beilage 11. Rechnungsabluß des Theaterfonds für das Jahr 1904.
20. Beilage 12. Rechnungsablässe des Krankenhaus-, Irrenhaus-, Gebärfhaus- und Findelfonds für das Jahr 1904.
21. Beilage 13. Rechnungsabluß der krainischen landwirtschaftlichen Schule in Stauden für das Jahr 1904.
22. Beilage 14. Rechnungsabluß des Landesfonds für das Jahr 1904.
23. Beilage 15. Voranschlag des Lehrerpensionsfonds für das Jahr 1906.
24. Beilage 16. Voranschlag des Landesantehensfonds für das Jahr 1906.
25. Beilage 17. Voranschlag des Staudner Fonds für das Jahr 1906.
26. Beilage 18. Voranschlag des Landeskulturfonds für das Jahr 1906.
27. Beilage 19. Bericht des Landesauschusses über die Wahl zweier Landtagsabgeordneten aus der Wählerklasse des Großgrundbesitzes.
28. Beilage 20. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Bewilligung von mehr als 20/oigen Umlagen für Straßenzwecke.
29. Beilage 21. Bericht des Landesauschusses, betreffend den Bau der Bezirksstraße Krmeij-Tržišče unter Anschluß des betreffenden Geselzentwurfes.
30. Wahl eines Landesauschussesmitgliedes aus der Kurie des Großgrundbesitzes.
31. Beilage 23. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Wieder-vorlage der in den Landtagsessionen der Jahre 1902, 1903 und 1904 unerledigt gebliebenen Vorlagen.
32. Beilage 22. Voranschlag des Landes-Zwangsarbeitshausfonds für das Jahr 1906.
33. Beilage 24. Bericht des Landesauschusses, betreffend das An-suchen der Stadtgemeinde Laibach um Bewilligung der Ver-wendung eines infolge Nichtausführung verschiedener öffentlichen Arbeiten in Ersparung gekommenen Betrages von 170.000 Kronen zur Deckung eines Fehlbetrages bei den Kosten für die Vergrößerung des städtischen Elektrizitätswerkes.
34. Beilage 25. Voranschlag des Theaterfonds für das Jahr 1906.
35. Beilage 26. Bericht des Landesauschusses, betreffend die vom Landtage vorzunehmende Wahl von 4 Mitgliedern und 4 Stell-vertretern in die Erwerbsteuer-Landeskommission für Krain, dann von 8 Mitgliedern und 8 Stellvertretern in die Personal-einkommensteuer-Vernufungskommission für Krain.
36. Beilage 27. Voranschlag des Normalerschulfonds für das Jahr 1906.
37. Beilage 28. Bericht des Landesauschusses, betreffend der Um-legung der Weißensefer Landesstraße am Stüdelberge.
38. Beilage 29. Bericht des Landesauschusses, betreffend die nach-trägliche Bewilligung von Landesbeiträgen für mehrere aus-geführte Wasserversorgungsanlagen.
39. Beilage 30. Voranschlag des Museumsfonds für das Jahr 1906.
40. Beilage 31. Voranschlag des Pensionsfonds der Landesbedien-steten für das Jahr 1906
41. Beilage 32. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Ver-gebung der Arbeiten beim Erweiterungsbaue der Landwehr-tajerne.

Začetek seje ob 10 uri 15 minut dopoldne.

Beginn der Sitzung um 10 Uhr 15 Minuten Vormittag.

Deželni glavar:

Progllašam sklepčnost visoke zbornice ter otvarjam sejo.

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita zapisnik zadnje seje.

1. Branje zapisnika 2. deželnozbornske seje dne 3. novembra 1905.**1. Lesung des Protokoll's der 2. Landtags-sitzung vom 3. November 1905.****Tajnik Ursič:**

(Bere zapisnik II. seje v nemškem jeziku. — Liesst das Protokoll der II. Sitzung in deutscher Sprache.)

Deželni glavar:

Želi kdo gospodov poslancev kak popravek v ravnokar prečitanem zapisniku?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, izrekam, da je zapisnik zadnje seje potrjen.

Točka:

2. Naznanila deželnozbornskega predsedstva.**2. Mitteilungen des Landtagspräsidiums.**

Odpade ter pride na vrsto točka:

3. Utemeljevanje nujnih predlogov.**3. Begründung der Dringlichkeitsanträge.**

in sicer se najprej nadaljuje utemeljevanje nujnih predlogov glede volilne preosnove.

Gospod poslanec Hribar ima besedo!

Poslanec Hribar:

Visoka zbornica! Včerajšnja in današnja seja deželnega zbora kranjskega pomenjata važen dogodek v prizadevanju o razširjenju volilne pravice. Pri tem dogodku zadeva tudi narodno - napredno stranko odlična soudeležba in to je čisto naravno. Vsaj je narodno-napredna stranka bila v tej visoki zbornici vedno na prvem mestu, kadar se je šlo za to, da se razširi volilna pravica, in to tudi popolnoma odgovarja načelom te stranke.

Že leta 1894., ko se je o splošni volilni pravici še komaj govoriti začelo, je narodno-napredna stranka na shodu svojih zaupnikov, dne 29. listopada kot peto točko resolucij sprejela sledeče besedilo (bere: — liest):

„Slovenci in istrski Hrvatje kot versko - npravstveno in dinastično čuteči narod zahtevajo izvedbo politične enakopravnosti, zlasti uvedbo občne volilne pravice in pravično uredbo volilnih okrajev. . . .“

Kakor torej vidite, je slovenska narodno - napredna stranka bila na Slovenskem prva, ki se je izrekla bila za splošno volilno pravico in tem na-

čelom dosledno je vedno postopala ta stranka. Takoj, ko je v državnem zboru omogočeno bilo z volilno preosnovo za državni zbor sklepati volilno preosnovo tudi za deželne zборе, stopila je narodno-napredna stranka pred deželni zbor kranjski in priporočala, da naj se vpelje splošna volilna pravica in da naj se vpeljejo direktne volitve. Naši inicijativi se je zahvaliti, ako veljajo za deželni zbor kranjski danes direktne volitve. In, gospoda moja, še predno je do tega prišlo, je narodno-napredna stranka leta 1895. sprožila misel, da naj se izreče deželni zbor kranjski za splošno volilno pravico in sicer izreče tako, da se bode onim slojem, kateri doslej niso imeli volilne pravice, dalo pravično zastopstvo. Dne 16. februarja 1895. razpravljala se je ta stvar v deželnem zboru kranjskem in poročevallec takrat je bil moj tovariš in prijatelj gospod dr. Tavčar. Takrat je narodno-napredna stranka se izrekla proti reakcionarnim tendencam nekaterih drugih strank naravnost za to, da naj se ustanovi posebna kurija, kjer naj imajo oni državljani, ki so bili dotlej izključeni od volilne pravice, sami zase volilno pravico. To načelo sicer, kakor je tudi zdravo bilo, ni prodrlo, temveč uveljavilo se je načelo, da naj se pač volilna pravica razširi in da naj se dodeli volilna pravica onim državljanom, kateri doslej niso imeli te pravice; ampak tako, da bodo v tej kuriji skupaj volili z ostalimi volilnimi upravičenci. Na prvi pogled, gospoda moja, Vam bode jasno, kako velik razloček obstoji med tem, kasneje uveljavljenim načelom, med to peto kurijo za državni zbor avstrijski in med nazori narodno - napredne stranke, zastopanimi po tedanjem poročevalcu dr. Tavčarju.

V tisti seji, ko je narodno - napredna stranka priporočala razširjenje in glasovala za razširjenje volilne pravice, oglašil se je pa v deželnem zboru kranjskem tudi takratni voditelj katoliško - narodne stranke in skušal je v potu svojega obraza dokazati, kako nevarno je načelo splošne in enake volilne pravice in kako krivično je, ako se delavci, kateri nič davka ne plačujejo, postavljajo v isto vrsto s kmetскими volilci, kateri morajo davek plačevati. Tudi on je končno glasoval za predlog poročevalčev, vendar pa to kot karakteristikon navajam, da se ne bode reklo, da narodno - napredna stranka ni vedno, kadar je bilo čas za to, stala na braniku za razširjenje volilne pravice. (Pritrjevanje v središču. — Zustimmung im Centrum).

Ista seja deželnega zbora kranjskega je pa interesantna tudi še v drugem oziru. Takrat, ko se je, kakor sem rekel, govorilo o splošni volilni pravici, opozorilo se je od neke strani na nevarnost, katera utegne nastati, ako bi delavci zadobili samostojno volilno pravico.

V dotični seji pa sem se oglašil tudi jaz in jaz, ki sem sicer osamljen bil, sem že takrat govoril za splošno in enako volilno pravico, dasiravno v tisti seji drugi niti mislili niso, da bi kaj takega bilo mogoče izpeljati. Narodno - napredna stranka stala je torej na stališču splošne volilne pravice; posa-

mezni nje člani pa so stali na stališču, da je potreba razširiti volilno pravico tako, da volitve ne bodejo samo splošne, direktne in tajne, ampak da bodejo tudi jednake.

Takrat seveda je bilo to bolj akademično stališče in ni bilo misliti, da bi državni zbor kar na-jedenkrat prišel do revolucije, da bi od volilnega prava, ki je slonelo na privilegijih, posegel po splošni in jednaki volilni pravici. In zato se je res tudi pokazalo, da se je volilni red preosnoval tako, da se je uveljavila splošna, pa ne tudi jednaka volilna pravica.

Ko je bilo omogočeno na podlagi izpremembe državnozborskega volilnega reda, ko se je torej princip že bil sprejel, je narodno-napredna stranka v kranjskem deželnem zboru prišla s predlogom, da se osnuje posebna splošna kurija za one, ki doslej sploh niso volili in da se vpeljejo direktne volitve. In bila je, gospoda moja, častita katoliško-narodna stranka, katera je temu predlogu nasprotovala (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Čujmo!“) in katera se je šele po dolgem obotavljanju udala, da se je pri nas vpeljala nova kurija in da so se vpeljale direktne volitve.

Ker je dobro, da se danes o zgodovini bojev za razširjenje volilne pravice govori, vprašam Vas: Kdo pa je bil tisti, ki je bil za to, da se census za občinske volitve opusti! Narodno-napredna stranka je bila to, in to je torej najboljši dokaz, da narodno-napredna stranka ni tista sovražnica prizadevanj za razširjenje volilne pravice, za katero se tako rada proglašča, temveč da je ravno ona tista stranka, katera je vedno in odločno bila za razširjenje volilne pravice. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Čujmo!“)

Gospoda moja! Včeraj je častiti gospod govornik s te (leve — links) strani z veliko emfazo naglašal, da je on bil tisti, ki je leta 1901. ali 1899. dosegel, da je katoliško-narodna stranka sprejela v svoj program splošno in jednako volilno pravico. On je to pojasnjeval s podemokračenjem katoliško-narodne stranke. Gospoda od častite katoliško-narodne stranke naj mi ne zameri, da sem jaz v tem oziru nekoliko neveren Tomaž; jaz temveč mislim, da podemokračenje katoliško-narodne stranke ni pripeljalo gospoda voditelja te častite stranke do tega, da je predlagal, da stranka v svoj program sprejme splošno in enako volilno pravico, temveč, da so ga do tega predloga privedli uspehi poslednjih deželnozborskih in državnozborskih volitev, torej pred vsem strankarska korist. Najboljši dokaz za to je ravno, da se je, kakor sem prej omenil, častita katoliško-narodna stranka v deželnem zboru kranjskem razširjenju volilne pravice upirala in da se je še-le po daljšem pogajanju udala v toliko, da je dotičnemu predlogu pritrčila. Tako, gospoda moja, stvari resnično stoji. Častita katoliško-narodna stranka pa pred narodno-napredno stranko nima nikakršne prednosti glede boja za načelo splošne in jednake volilne pravice, kajti, kakor sem prej povedal, že dne 16. februarja 1895., ko si še nikdo

ni upal misliti na tako volilno pravico, sem jaz že zanjo govoril.

In potem se je zgodilo leta 1901., da je narodno-napredna stranka nameravala v Ljubljani sklicati zaupni shod svojih zaupnikov in pripravljali odbor, katerega član sem bil tudi jaz, je takrat postavil predloge za ta shod in med temi predlogi sta dva jako karakteristična, tako da prosim, da mi ne zamerite, ako jih z dovoljenjem častitega gospoda deželnega glavarja prečitam.

Ta dva predloga se glasita tako - le (bere — liest):

„IV. Stranka priznava enakopravnost in enakoveljavnost vseh stanov ter vsled tega odločno odklanja nadvladje, bodisi politiško ali socialno, kateregakoli stanu.

V. Dosledno je stranka načeloma tudi za splošno in jednako volilno pravico, zahtevati pa mora pred dejansko vpeljavo iste glede na posebne sedanje razmere v slovenski domovini zadostnih legislativnih garancij za popolno svobodo izraževanja ljudske volje in zlasti zoper oviranje te svobode po politiški zlorabi cerkve.“

Letu 1895. je sledilo torej leto 1901. ter so se takrat ponovila tista načela glede razširjenja volilne pravice, katera so se od strani narodno-napredne stranke slišala povdarjati dne 16. februarja 1895. v tej visoki zbornici. Do shoda zaupnih mož narodno-napredne stranke takrat sicer ni prišlo, zaradi tega ne, ker so med tem potrebne postale priprave za volitve za deželni zbor; vendar v imenu svojih somišljenikov izjavljam, da se je teh načel narodno-napredna stranka vedno držala in da se jih bode vedno držala tudi v bodočnosti.

Vprašanje je pa, gospoda moja, kedaj se kaka važna reč ima spraviti v razpravo. Mi, gospoda moja, delamo realno politiko in zaradi tega vsako vprašanje takrat sprožimo, kadar vidimo, da imamo kaj vspuha pričakovati za realizacijo, kajti nam ni do obstrukcije in zaradi tega s predlogom o naredbi splošne in jednake volilne pravice nismo prišli poprej, kakor v sedanjem času in zaradi tega je naš predlog tak, da je iz njega takoj razvidno naše realno politikovanje. Jaz bodem kasneje govoril o predlogu častite katoliško-narodne stranke. Že sedaj pa proglašam, da, akoravno soglašam s principom, ki je v njem izrečen, se mi zdi predlog vendar nesprejemljiv, ker nima nobenega upanja do realizovanja (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Dobro, dobro!“).

To upanje bode opravičeno šele takrat, ko se splošna in jednaka volilna pravica uveljavi za državni zbor in jaz se tukaj naslanjam na besede c. kr. namestnika grofa Žierotina v Moravskem deželnem zboru, ki je naravnost izrekel, da je le tedaj misliti na preosnovo volilnega prava, kadar se bo preosnova od zgoraj na doli začela.

In, gospoda moja, pred sabo imate naš predlog. Ta predlog bi jaz delil v tri posamezne oddelke: prvi oddelek, ki govori o splošni in jednaki volilni pravici in pa o zahtevi po tej pravici za

državni zbor, drugi del predloga, ki se dotika deželnega zbora, in končno tretji del, ki govori o tem, da bodi volitev svobodna.

Jaz si bodem dovolil, temu postopu idej slediti, ko bodem ta predlog utemeljeval.

Že prej sem rekel, gospoda moja, da je vprašanje glede splošne in jednake volilne pravice šele v poslednem času postalo aktualno. Zgodilo se je to vsled dogodkov na Ogrskem in neke izjave našega ministerskega predsednika, o kateri pa nič gotovega ne vemo. Vsled tega je z elementarno silo zahteva po splošni in jednaki volilni pravici splavala na površje. In kar je najinteresantnejše pri tem, je to, da se velika večina sedanjih privilegirancev ogreva za tako volilno pravico — dokaz, da je ta zahteva popolnoma opravičena. Res so še nekateri, ki z vsemi močmi nasprotujejo taki volilni preosnovi za državni zbor. Pred vsem so to oni privilegiranci, ki še niso pozabili časov tlake in desetine in ki so za nadomestek za ono dobo dobili posebni volilni privilegij, ki jim je dotlej omogočeval gospodariti nad javnim življenjem v tej državi. Taki večji privilegiji so pa gotovo neopravičeni in končno bode morala tudi ta stranka plavati z javnim mnenjem, ako noče da utone.

Poleg tega so nasprotniki splošne in jednake volilne pravice pred vsem tisti, ki ne želijo, da bi narodova volja prišla do veljave. Jaz v opreki z ljudsko voljo častitega gospoda tovariša dr. Šušteršiča pravim „narodova volja“, katero imajo tvoriti jednako vsi slojevi naroda.

Zlasti pa nasprotujejo temu uveljavljenju narodne volje oni, ki v naši državi nekatere narode smatrajo za manj vredne, ker jim doslej nikakih pravic niso privoščili. Zato se že čujejo iz ust nekaterih nemških politikov glasovi, da naj bi se volilno pravo uredilo tako, da bode na kvar Slovanom. Taki ljudje gotovo ne govorijo v interesu države. Toda vseh teh nasprotnikov volilne preosnove je, gospoda moja, dandanes hvala Bogu velika manjšina. Proti njim pa marširajo strnjeni batajloni navdušenih bojevnikov za splošno in jednako volilno pravico in nedavni dogodki v Rusiji so pokazali, da marširajo zmagovito. Pred našimi očmi se je doigral grandiozen boj in ta boj so zmagoslavno dobojevali; avtokracija in birokracija sta morala kapitulirati pred njimi.

Mi živimo sicer v navidezno konstitucionalni državi, ali ustava se žalibog, kakor vidimo, ne izvršuje in zato blagodatij nimamo, katere bi lahko imeli, če bi živeli v resnično konstitucionalni državi. Dvorska kamarila in birokracija sta v Avstriji resnično še jako mogočni. Ali tudi oni bode ta premagani po skupnem sodelovanju vseh tistih, ki se bore za skupne pravice in šele takrat bode v pravem svitu zažarel oni rek nad cesarsko palačo „Justicia regnorum fundamentum“, kateri danes stoji tam zapisan menda samo za parado in za slepilo avstrijskim narodom.

Vsaj je pa boj za splošno in enako volilno pravico tudi upravičen boj. Kakor duševne mumije zdé se meni danes tisti ljudje, kateri naglašajo, da morajo biti neki privilegiji ohranjeni za davkoplačevalca, tisti ljudje, ki pravijo, da oni, ki več davka plačuje, ima tudi večje pravice, oni pa, ki manj davka plačuje, ima manjše pravice in zopet oni, ki nič davka ne plačujejo, nimajo nobenih pravic. Gospoda moja! Ta stvar je gotovo čisto drugačna. Tistim ki plačujejo direktni davek, neposredni davek, tistim je omogočeno ta davek plačevati po njihovih dejanskih, gospodarskih razmerah, in mnogokrat so jim oni, ki nič davka ne plačujejo, omogočili ta davek plačevati. Drugače je pa s posrednim davkom. Tega plačuje vsak, tudi največji berač. Dandanes je v državi obdačeno vse; celo zrak in voda. Poleg tega mora pa vsak državljani z vsemi močmi, če treba, s svojo krvjo, ali kar pomeni še več, s krvjo tistih, ki so mu najdražji, braniti državo in skrbeti za njeno varnost.

Ali vzemimo, da bi se tudi ozir jemalo na davek. Tedaj je pač očitno, da tisti, ki plačujejo neposredni davek, ne morejo toliko v poštev prihajati zato, ker jim njih gospodarske prilike omogočujejo ga plačevati. Malo drugačna bi utegnila stvar biti tedaj, če bi se jemalo ozir na izobrazbo posameznih slojev. V tem oziru mislijo nekateri, da bi ne bilo pravično, ko bi se dala splošna in enaka volilna pravica onim, ki znajo pisati in čitati, ravno tako kakor tistim, ki ne znajo pisati in čitati. Jaz pa pravim, da bi ravno to ne bilo pravično in sicer iz dveh razlogov: Prvič za to ne, ker se število analfabetov znatno krči od leta do leta in drugič zato, ker ravno državo v prvi vrsti zadene krivda, da je v njej še takih ljudi, ki ne znajo čitati in pisati: Če bi bila ona pravočasno skrbela za šolsko izobrazbo in ljudsko prosveto, bi analfabetov danes ne bilo, in zato smatram jaz, da bi bilo neopravičeno, ko bi se jih hotelo izključiti od splošne in enake volilne pravice. Sicer se pa svobodomiselnim strankam ni treba bati bogve kakošnih posledic od take volilne pravice.

Vsaj je res, da bi spočetka morebiti pridobila reakcija od uvedbe splošne in enake volilne pravice, in morebiti ni napačen račun, ki ga je nje topli zagovornik, gospod dr. Šušteršič napravil, da bo namreč vsled take volilne pravice, ako se razširi na deželni zbor, v le tem in v državnem zboru njegova strankarska organizacija imela veliko koristi. Morebiti ima prav, za prvi trenotek; ali, gospoda moja, pri reševanju tako važnih, načelnih vprašanj se ne gre za trenotek, ne gre se za trenotni uspeh; gre se za več, gre se za bodočnost. Bodočnost pa je na strani svobodomiselnih strank, kajti prosveta napreduje in bode napredovala; s prosveto napreduje spoznanje; s spoznanjem pa napreduje nevzdržljivo hrepenenje, iztrgati se iz objema vsake reakcije. Zato po mojem prepričanju ni nobenega dvoma, da bode uvedba splošne in enake volilne pravice blagodejno vplivala tudi na strankarske organizacije svobodomiselnih strank,

med katere prištevam tudi socialno-demokratsko stranko.

Ad vocem: socialna demokracija. Ko se je v seji dne 16. februarja 1895 razpravljalo o razširjenju volilne pravice, tedaj je kakor kak strah hodila misel na socialno demokracijo po tej visokej zbornici. In še dandanes se nahajajo dižavniki in politiki, ki se te stranke boje. Dne 16. februarja 1895 bil sem jaz edini v tej zbornici, ki sem se tem nazorom uprl, kateri sem v zaščito vzel socialno-demokratsko stranko, ki sem dejal, da ona ni tak strah, za kakoršnega se jo smatra. Dogodki so dokazali, da sem imel prav. Socialno-demokratska stranka dandanes ni več tista stranka, ki bi hotela à tout prix razdreti ves državni red; ona je temveč postala stranka, katera hoče zdravo preosnovo tega državnega reda in katera utegne postati celó državo ohranjujoča stranka.

Res je, gospoda moja, da mi nekatere stvari pri socialnih demokratih ne ugajajo. To je njihov internacionalizem. Ako bi bili vsi ljudje golobje naravi, ako ne bi bilo volkov med njimi, potem bi bili morebiti njihovi nazori edino pravilni.

Toda ravno mi Slovenci skušamo volčjo narav naših narodnih protivnikov na lastni koži. Prav zato smo pa narodni in se borimo za narodove pravice. Zato sem jaz prepričan, da bode sčasoma misliti jela tudi socialna demokracija na narodi o podlago za svojo organizacijo. Vsaj je jasno, da če se borimo za pravice naroda, se borimo pred vsem tudi za materijelne njega koristi.

Naš narodni boj je boj za existenco naroda, kajti ta boj ne pomeni nič drugega, ko zahtevo, naj se da Slovenija Slovencem; naj v domovini boljše službe zavzemajo domačini. Kadar pridemo do tega, tedaj bodemo tako daleč, da se materijelno stanje vsakega posameznika povzdigne, in to je ravno, česar želimo mi istotako, kot socialna demokracija. Če torej ona to sprevidi, ni dvoma, da se približa narodnim strankam, pri nas na Slovanskem torej narodno-napredni stranki, katera se bori proti reakcionarstvu.

Že prej sem dejal, da mi svoj predlog smatramo za nujen. Pri nujnih predlogih pa je potreba, da imajo realno vsebino in da slone na realni podlagi. Zato želimo s svojim predlogom, naj se visoka zbornica izreče za splošno in enako volilno pravico za državni zbor. Če pritrđite temu našemu predlogu, odnosno prvemu delu našega predloga, potem je čisto gotovo, da bode glas deželnega zbora Kranjskega prišel v poštev, potem je čisto gotovo, da se postavite na stališče realne politike; kajti dandanes je v državi le uvedba splošne in enake volilne pravice za državni zbor na dnevnem redu.

V našem predlogu je pa obsežen tudi odstavek — in to je drugi del našega predloga — da se naj splošna in enaka volilna pravica uvede tudi za deželni zbor.

Načelno se torej sicer strinjamo s predlogom katoliško-narodne stranke. Ne strinjamo se pa glede taktike, kajti gospoda moja, meni se zdi, da nje

predlog nima prav nobenega upanja na realizovanje. Zaradi tega bi po mojem prepričanju bilo boljše, da se tudi katoliško napredna stranka pridruži temu delu našega predloga.

Pot, po kateri želi doseči narodno-napredna stranka splošno in enako volilno pravico, je etapna; tedaj ne hipoma in skokoma, ker na ta način to faktično mogoče ni.

Naj mi bode pa še dovoljeno precizovati stališče narodno-napredne stranke glede splošne in enake volilne pravice za deželni zbor. Naravno je, da razlogi, kateri govore za splošno in enako volilno pravico za državni zbor, ne govore tudi za deželni zbor. Vendar pa je deželni zbor tudi zakonodajalen zbor, in po mojem mnenju ima se taka volilna pravica želeti za vse zakonodajalne zборе, četudi prispevajo volilci, kateri plačujo samo posredni davek, n. pr. v veliko manjši meri za deželne potrebščine, ko za potrebščine države. A, kakor rečeno, ker je deželni zbor torej tudi zakonodajalen zbor, zato je treba tudi glede njega narodovo voljo uveljaviti v splošni in enaki volilni pravici.

Drugačno je pa stališče glede občin. Kakor se po vseh drugih upravnih zastopih po mojem mnenju sama posebi izključuje splošna in enaka volilna pravica, tako stojimo tudi mi na stališču, da za občine ni razloga, da se vpelje. Občine so upravna telesa, ki z zakonodajstvom nimajo nič opraviti; razni gospodarski razlogi so merodajni za njih zastopstva v veliko večje meri, ko pri zakonodajnih zborih.

V občinah prihaja tudi posredni davek malo v poštev; kajti 90% občinskih doklad nosijo tisti, ki plačujejo direktni davek. Zaradi tega stojimo na stališču, da je v občinah interesno zastopstvo, kakor ga imajo vse napredne dežele, edino mogoče, vendar pa se držimo naprednega načela, da se mora tudi tistim, ki nič neposrednega davka ne plačujejo, dati volilna pravica v občini v posebni kuriji in jaz sem za mestno občino ljubljansko, ne da bi bil čakal priganjanja častivrednega lista „Slovenca“ ali vodstva socialne demokacije, izdelal preosnovo volilnega reda, v katerej se priznava takim občanom, ki doslej niso volili, volilna pravica v posebni skupini, to pa na tako svobodomiselen način, da ne bodo z ostalimi upravičenci skupno volili, temveč da bodo svoje zastopnike si volili sami.

Tako spoznate tudi glede tega naše principi-jelno stališče.

Sedaj pa prihajam k tretjemu odstavku našega nujnega predloga. Ta tretji odstavek tiče se svobodne volitve. Če se ima razširiti volilna pravica, tedaj se ima skrbeti na vsak način tudi za to, da bode volitev svobodno izražanje narodove volje. Sama na sebi je svobodna volitev prvi pogoj za vsako ustavno življenje. Tam, kjer nimamo svobodne volitve, četudi je uvedena ustava, ne moremo o ustavi govoriti, kajti vlada — in tudi drugi — pritiskajo na volilce, tako da narodova volja ne more priti do veljave. Če torej — in to pravim tudi Vam

častiti gospodje tovariši od katoliško-narodne stranke — hočemo doseči tisti namen, katerega želimo doseči z uveljavljenjem splošne in enake volilne pravice, tedaj moramo vsi od prvega do zadnjega biti za svobodne volitve.

Ni treba predaleč posegati nazaj v zgodovino volitev za deželni zbor kranjski, da Vam pokažem, kako se morejo volitve fabrikovati.

Bili so časi, ko pri deželni vladi niso še zavlada tista načela, o katerih mislim, da dandanes vladajo glede volitev; temveč ko se je mislilo, da je dolžnost vlade, popravljati narodovo voljo. Takrat, ob času volitev že — ali pravzaprav nekoliko mesecev prej — našli so se okrajni glavarji, kateri niso imeli nujnejšega in važnejšega posla, kakor v agitacijske namene voziti se od kraja v kraj in delovati za izvolitev takih kandidatov, ki so bili iz vladnega poslopja priporočeni (Poslanec Povše — Abgeordneter Povše: „Vsaj je še sedaj tako!“) Ne vem, če je še sedaj tako, — vsaj v poslednjih časih ni več tako. Mogoče pa je, da taki časi še pridejo, mogoče, da pride vladi še kedaj kaj tacega na misel; četudi se v tem oziru časi spreminjajo, je težko pričakovati, da bi se kaj takega ponavljalo. Ali recimo, da bi se ponavljalo. Zato je potrebno, da v tem oziru pride v zakon, kateri ima dovoliti splošno in enako volilno pravico za državni zbor, določba, katera umešavanje vladnih organov v volitve strogo prepoveduje in to — pod kaznijo prepoveduje.

To je prvi postulat za svobodne volitve.

Svobodna volitev more se pa ovirati tudi na drug način in že naš kazenski zakon nam to namiguje zato, ker prepoveduje tako vplivanje, katero bi utegnilo volilce spraviti v nevarnost, da trpe materijelno škodo, in pa — kupovanje glasov.

To, gospoda moja, dasiravno naš kazenski zakon prepoveduje, pa ni še višek oviranja volilne svobode in treba bode kazenski zakon spremeniti v smislu, kakor to hočem sedaj navesti.

Z zadnjim odstavkom našega predloga, ki govori o garanciji za volilno svobodo, opozarjamo na okolnosti, na katere je ravno v naši deželi — pri nas na Kranjskem — bilo neobhodno potrebno, da se je opozorilo, namreč, da mora biti dana v volilnem redu garancija proti zlorabi vere in cerkve pri volitvah.

(Ploskanje in „Živio“-klici na galeriji. — *Händeklatschen und „Živijo“-Rufe auf der Galerie.* — Deželni glavar pozvoni. — *Landeshauptmann gibt das Glockenzeichen*)

Gospoda moja, dejal sem, ravno v naši deželi je bilo neobhodno potrebno, da se je o tem spregovorilo in sicer zaradi tega, ker se je malokdaj in malokje v tem oziru toliko grešilo. Res je, da nam zgodovina pripoveduje več slučajev, kako se je vera zlorabljal zlasti od onega časa sem, odkar so oni, kateri pravijo, da so namestniki božji, začeli hrepeti po bogastvu in gospodarstvu posvetnem; zgodovina nam polno primerov navaja o brutalnostih, ki so se vsled tega godile.

Jaz pravim, da imajo reformacije in razni schizmatični pojavi največ vzroka v teh razmerah.

Dejal sem pa, da je ravno na Kranjskem pri poslednjih volitvah za državni in deželni zbor se pokazalo, na kako neopravičen način je delala duhovščina, ko je zlorabljala vero in cerkev. Jaz ne pravim, da bi duhovnik ne smel agitirati. Državljan je ravno tako kakor jaz, svoboden je torej tudi ob času agitacij za volitve. Toda agitacija za volitve mora biti taka, da ne pride v opreko z njegovim svetim zvanjem kot duhovnik. Zakon tudi res ne prepoveduje agitacije, ona je torej vsakemu dopustna. Toda, gospoda moja, ako pride duhovnik k volilcu, kateri ne more sam presoditi, kako daleč sega njegova od cerkve podeljena mu oblast in kje si jo sam svojiti začne in ako ta vpliva, da naj voli njegovega kandidata, je to čisto druga stvar. Potem tak volilec ni več objektivni, potem ne more več vrlin posameznih kandidatov presojeti tako, kakor bi jih sicer presojeti zamogel. In vzemimo, gospoda moja, da, kakor se je to zgodilo, pride duhovnik do volilca ter mu zagrozi, da ne pride k njemu s poslednjo popotnico, ali da mu pri spovedi ne da odvezé, če ne voli kandidata, ki ga on priporoča, ali bo mogel volilec, kateremu je večno izveličanje več kakor vsaka materijelna škoda, več kakor vsaka svota ki bi se mu mogla plačati, da se kupi od njega glas, ali bo mogel še prosto po svojem prepričanju voliti? In, gospoda moja, recimo, da je duhovnik na prižnici govoril o peklenjskih mukah, da je z živimi barvami naslikal, kako se cvro izgubljeni, in da je potem prišel agitovat sklicuje se na svojo propoved, tedaj vprašam Vas, ali bode mogel tak človek voliti nasprotnega kandidata, četudi je prepričan, da je desetkrat bolj sposoben kakor pa kandidat, katerega mu je duhovnik priporočal? Zaradi tega pravim, gospoda moja, da je v vsakem takem slučaju prodal volilec svoj glas in sicer ga je prodal za veliko večjo vrednost, kakor bi ga oni, kateri po kazenskem zakonu postane kaznjivi.

Pri zadnjih državnoborskih volitvah so nekateri agitatorji v Ljubljani kupovali glasove po tri goldinarje. Vprašam Vas, ali ni večno izveličanje za takega siromaka, ki na svetu nič dobrega skusil ni, kateri je vedno deležen pomanjkanja in kateri nima na svetu pričakovati nič družega kakor bedo, ali ni tak človek, kateri stavi vse svoje upanje na večnost in na poplačilo na onem svetu, ali ni tak volilec več plačal, če se je udal duhovnikovemu pretenju, kakor pa oni, ki je plačal tri goldinarje za kak glas? (Pritrjevanje v središču. Klici: „Res je!“ — *Zustimmung im Centrum.* Rufe: „Res je!“) Zaradi tega je pa po mojem prepričanju neobhodno potrebno, da se v zakon sprejme pripomba, kako se bode tako kupovanje glasov onemogočilo, in jaz pravim, če je katoliško-narodni stranki ležeče resnično na svobodnih volitvah, da mora tudi za ta del našega predloga glasovati.

Gospoda moja! Morebiti bi o tem žalostnem poglavju ne bilo treba niti govoriti, ako bi se od

druge strani vplivalo na to, da se odpravi zloraba cerkve in vere v povedane namene. Toda težko, da bi tega dočakali. Vsaj vidimo, da episkopat sam nima nikake volje tega orožja dati iz rok. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „To je!“) Zato izpodbujajo duhovnike s posebnimi okrožnicami za tako delovanje; zato se najdejo tudi posebne nagrade za tiste duhovnike, kateri se najbolj odlikujejo v takem delovanju.

Če se pa kje najde duhovnik — recimo stare šole, katerih rodoljublja in miroljublja se hvaležno in z veseljem spominjamo — če se najde kak tak duhovnik, ki izprevidi, da more velikansko škodo trpeti vera sama, če se bode nadaljeval ta divji ples na cerkveno-političnem kleku, tedaj se ga napravi politično nemogočega ali na ta način, da se ga v materialnem oziru uniči, ali — kakor se je to te dni zgodilo — se mu odvzame pravico mašo brati, ali se ga pa s tajnimi cirkularji prisili, da se vendar uklene v galero klerikalne agitacije. (Klici v središču — Rufe im Zentrum: „Res je!“) Ravno ker so stvari take in ker nikdar ne bomo doživeli, da bi episkopat se obrnil proti zlorabi vere in cerkve, je naša dolžnost, da poskrbimo za svobodno volitev tudi na tej strani. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Dobro! Dobro!“)

Gospoda moja! Sedaj pa nekoliko besedi k resoluciji, odnosno k nujnemu predlogu častite katoliško-narodne stranke in pa k besedam, katere je spregovoril včeraj nje voditelj v tej visoki zbornici.

Jaz sem že prej naglašal, da bodo moji gospodje somišljeniki glasovali za nujnost predloga katoliško narodne stranke, in danes tukaj izjavljam, da me je včerajšno utemeljevanje gospoda poslanca dra. Šušteršiča vendar prijetno presenetilo, ker se je po obliki zelo razlikovalo od siceršnih govorov voditelja katoliško-narodne stranke. S tem pa, da bomo glasovali za nujnost Vašega predloga, gospoda moja, še nikakor ni izrečeno, da se identifikujemo z njim. Povedal sem že, da smo v principu za predlog — vsaj smo tudi mi prišli z istočasno vložnim enakim predlogom, toda, gospoda moja, jaz sem tudi pojasnil, da izpeljava Vašega predloga ni mogoča. Mi pa želimo, da to, o čemer razpravljamo, pride tudi v izpeljavo, v veljavnost.

Naravnost pa se moram izreči proti temu, da bi se, kakor je včeraj — spreminjajoč poslednji del predloga katoliško-narodne stranke — gospod poslanec dr. Šušteršič naprosil gospoda deželnega glavarja, za ta čas, dokler se bo predlog katoliško-narodne stranke v odseku obravnaval, prenehale seje deželne zbornice. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Tisto pa že ne!“) Mi nismo prišli semkaj, da bi obštruirali, temveč mi smo prišli, da delamo. (Živahno odobravanje, ploskanje in „živijo“-klici na galeriji — Lebhafter Beifall, Händeklatschen und Vivio-Rufe auf der Gallerie.) (Nemir na galeriji — Unruhe auf der Gallerie. Deželni gla-

var zvoni — Landeshauptmann läutet. Poslanec dr. Tavčar: „Štefe se je nekaj vmes vtaknil in kriči!“ Deželni glavar — Landeshauptmann: „Gospod dr. Tavčar, ne razburjajte se!“ Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Gospod glavar, prosim, ali se sme v tej zbornici ploskati ali ne?“ Deželni glavar — Landeshauptmann: „Ploska se lahko.“ Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Pustite mu to veselje, on je bodoči poslanec katoliško-narodne stranke.“ Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Vodja!“ Poslanec dr. Schweizer — Abgeordneter Dr. Schweizer: „Kar smejo Vaši, smejo tudi naši!“) Gospoda moja, mi smo, kakor sem dejal, torej tukaj, da delamo. Častiti gospodje! Dežela kranjska je v poslednjih letih vsled klerikalne obstrukcije zagazila v tako zadrego, da se jej bode težko izkopati iz nje. Če se bode torej taktika katoliško-narodne stranke nadaljevala, potem se bode škoda še bolj kopičila, in ker smo prepričani, da se lahko, tudi če ustavni odsek zboruje in če zborujejo ostali odseki, — vrše tudi plenarne seje deželnega zbora, bomo glasovali proti dotičnemu odstavku tega predloga.

Sedaj pa še nekoliko besedi na izvajanja gospoda Šušteršiča.

On je pred vsem zaklical nam, kakor je njegova navada, s povzdignjenim glasom: „Pustite farško gonjo!“ Gospoda moja! Jaz moram odkritosrčno priznati, da sem eden tistih, ki niso prijatelji te gonje, eden tistih, ki obsojajo to gonjo, pa ta ton, ki se je vgnjezdil v naše dnevno politično časnikarstvo, uvel pa žalibog tudi v to dvorano.

Ali gospoda moja, tukaj je treba nekoliko razlikovati! Kako pa je farška gonja nastala? Kje pa so tisti duhovniki, ki so se svoje dni odlikovali s toleranco? Kje so oni duhovniki, ki so na vzvišeni način oznanjevali božjo besedo; kje oni, ki so učili mir in ljubezen? Tistih, gospoda moja, ni več, ali vsaj redki so! (Ploskanje, „živijo“-klici in ugovarjanje na galeriji — Händeklatschen, Vivio-Rufe und Widerspruch auf der Gallerie. Deželni glavar — Landeshauptmann: „Prosim mir na galeriji, sicer bom primoran odločiti, da se galerija izprazni!“ Poslanec Hribar: „Gospod deželni glavar, Vi niste vedno tako tankočutni; včasih je smela galerija svoje mnenje izražati!“ Deželni glavar — Landeshauptmann: „Prosim, od središča se mi je že dostikrat in ravno včeraj zopet predbacivalo, da premalo pazim, da ne čuvam miru na galeriji!“ Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Ploska lahko vsak, jaz sem za ploskanje!“ Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „In jaz sem tudi za to, da ima galerija pravico svobodno izjavljati svoje mnenje!“)

Gospoda moja! Naj se duhovščina povrne k tradicijam starejših duhovnikov in videli bode, da bode ta „farška gonja“ sama prenehala, sama od sebe zaspala in da se ne bode treba več glede nje pritoževati.

Gospod dr. Šušteršič nam je tudi zaklical, da ni dosti, ako mi predloge stavljamo, ampak da moramo delati tudi za njih izvršitev. Jaz mu dam

čisto prav. Predlogi, če so stavljeni, morajo biti taki, da je njih izvršitev omogočena in na to je je treba delati. Mi smo stavili tudi res tak predlog, da bomo lahko delovali njega izvršitev, tak predlog, ki je mogoč; predlog gospoda dr. Šusteršiča je pa nemogoč in gospod govornik je samega sebe pobijal, ker je rekel, da je treba za izvršitev predlogov tudi delati.

Končno je prišel pa gospod dr. Šusteršič tudi na zvezo z Nemci, katero nam očitajo on in njega somišljeniki v tej zbornici neprene-homa, katero pa zlasti izrabljajo tudi pri svojih klerikalnih agitacijah in v svojih časopisih.

Morebiti ne boče napačno, ozreti se nekoliko v zgodovino tega deželnega zbora. Pred poslednjo zakonodajno dobo deželnega zbora je vodil politiko katoliško-narodne stranke v tej zbornici jako koncilijanten in miroljuben duhovnik Klun in moram reči, da se je dalo jako prijetno prijateljsko občevati z njim. Vendar je bilo že za časa kanonika Kluna načelnih nasprotstev med nami, načelnih nasprotstev, katerih pa nismo vstvarili mi, katerim sedaj očitajte, da smo v ozko zvezo — bolje rečeno v dotiko — stopili s poslanci veleposestva, ampak ta načelna nasprotstva vstvarila je katoliško-narodna stranka. Ona se je po vplivu nekega politika (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Franceljna iz Kamna!“) prva spustila v tako zvezo. V deželnozbornski seji, na katero sem se prej skliceval, sem o tej zadevi jaz spregovoril tako-le (bere — ličt) :

„Kadar je govor o slovenskih narodnih težnjah, vidite tudi v tej visoki zbornici, da se možje narodnega prepričanja družijo s koaliranci v načelu, da je treba z dnevnega reda postavljati narodna vprašanja. Tem razmeram je pa tudi pripisati velik del politične mizerije, v kateri živimo dandanes. Vsled tega se širi pri nas neki čuden duh, katerega bi imenoval duh internacionalizma. Nekdaj smo imeli drug pojem za to prikazen, nazivljali smo jo nemškutarstvo, dandanes pa je ta izraz prišel nekoliko iz mode in zato govorim rajše o mejnarodnih nazorih, katerih se je držal n. pr. tudi naš deželni odbor, ko je izdal famozni ukaz, da se v Ljubljani ne smejo napraviti samoslovenski napisi na uličnih tablah, kakor je bil to sklenil mestni zastop ljubljanski.“

Gospoda moja! Če bi torej res bilo, če bi bila res to taka napaka, da smo mi v zvezo stopili s tovariši od te strani visoke zbornice, potem ste nam najsijajnejši vzgled dali Vi. (Dr. Šusteršič: „To je bil slab vzgled.“)

Vaša organizacija bi sicer to rada utajila. Toda to se ne da, kakor se tudi ne da utajiti, da je bila Vaša zveza mnogo slabša kakor naša, ako se tu sploh more o kaki zvezi govoriti. Zgodovina tega deželnega zbora nam to dokazuje.

Slaba pa je bila Vaša zveza zaradi tega, ker niste smeli nobenega narodnega vprašanja v razpravo spraviti, dokler Vam stranka veleposestva tega ni dovolila. Nas pa ne veže nikaka taka utes-

nitev; mi imamo proste roke in zato vidite, da se zavzema narodno-napredna stranka za čisto narodna vprašanja z gorečnostjo, s kakoršno se katoliško-narodna stranka nikdar ni potegovala za nja.

Ali, gospoda moja, treba je tudi vedeti, kako je prišlo do našega oslona na veleposestniško stranko. Po predzadnjih deželnozbornskih volitvah je katoliško-narodna stranka ošabno stopila v deželni zbor in o kakem sodelovanju z nami niti slišati ni hotela. Tiste dni se je na klerikalnih shodih naglašalo, da gledališče ni neobhodno potrebno za večno izveličanje in da zato klerikalci ne dajo podpore ne slovenskemu in ne nemškemu gledališču. Mi, ki smo ustvarili slovensko gledališče, to kulturno napravo, ki je tako velikega pomena za narodni razvoj, naravno je, da nismo mogli dopustiti, da pridemo ob to kulturno napravo. Mi torej v skrajni sili in v skrbi za gledališče drugega nismo mogli storiti, ko da smo stopili do stranke, ki nam je sicer v narodnih načelih protivna, katera pa izprevideva, da je gledališče velikega kulturnega pomena, in da smo to stranko pridobili, da nam pomaga rešiti ono boro podporo za slovensko gledališče, katere ta stran visoke zbornice ni hotela dovoliti. To je zgodovina onega naslanjanja, kajti o kaki zvezi ne moremo govoriti. Najboljši dokaz, da imamo proste roke, je današnji predlog. Če bi bili res tako vezani, ali mislite, da bi nam častiti gospodje tovariši od veleposestva dovolili, da stavimo predlog, ki je v diametralnem nasprotju z njihovim naziranjem? To je najboljši in zadostni dokaz, da se vsakemu odpro oči, da je očitanje slovensko-nemške zveze samo velik humbug, katerega patentirani narodnjaki od te (leve — linfen) strani visoke zbornice mečejo v obraz nam in porabljajo v slepilo ljudstva. (Ugovori na levi — Widerspruch links. — Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Če bi dr. Šusteršič bil v zbornici, bi drugače ropotal!“)

In sedaj k poslednji besedi. Gospod dr. Šusteršič je včeraj v tej visoki zbornici naglašal, da vsled tega žalostnega razmerja ni mogoče velike politike pri nas voditi. Gospoda moja! V tem oziru sem jaz diametralno nasprotnega naziranja z gospodom doktorjem Šusteršičem.

Tudi jaz sem za veliko koncipovano politiko; ali v deželnem zboru kranjskem take politike za slovenstvo ali jugoslovanstvo nikdar ne boste vodili. Ko se je pred letom 1895. narodno-napredna stranka v deželnem zboru kranjskem oglašala za pravice slovenskega naroda na Koroškem, Štajerskem in Primorskem, in sicer oglašala s tako gorečnostjo, kakoršne še nikdar ni bilo slišati od te (leve — linfen) strani visoke zbornice, tedaj je vselej vstal deželni predsednik, — tudi baron Winkler — in je rekel, da naj take stvari le pri miru pustimo in naj se brigamo za to, kar je v deželi aktualnega, ostale Slovence pa da naj prepuštimo drugim deželnim zborom. In če je včeraj navajal gospod poslanec dr. Šusteršič nekega politika, — ne vem kdo da je, mislim pa, da je to

kak „Groß-Oesterreicher“, — ki bi rad Jugoslovane proti Madjarom izigral, da jim potem država dá plačilo, kakoršno je dala Hrvatom za leto 1848., — ki je dejal: „Glejte na karto, kako krasna je lega jugoslovanskih dežela, kakor od Boga vstvarjena za jugoslovansko državo“, potem pravim jaz, da mi samostojne jugoslovanske države v tej dvorani nikdar ne bomo ustvarili. Pač pa je v državnem zboru in le tam mogoče delovati v tem smislu; zato pa smo tudi mi zato, da dobi Avstrija tak državni zbor, ki bo omogočeval Slovanom delati veliko avstrijsko politiko z ozirom na koristi Slovanov.

Zato glasujte tudi za naš predlog. (Poslanec Povše — Abgeordneter Povše: „Saj bomo glasovali!“)

Z veseljem slišim, da gospoda tovariša Povše, ki ga visoko čislam, in dr. Žitnik naglašata, da bo katoliško-narodna stranka tudi v meritornem oziru glasovala za naš predlog.

In ker nimam nič več dostaviti, zato Vas samo prosim, glasujte danes za nujnost, v formalnem oziru pa predlagam, da se ta predlog odstopi v meritorno posvetovanje ustavnemu odseku. (Živahno odobravanje v središču in ploskanje na galeriji. — Lebhafter Beifall im Centrum und Händeklatschen auf der Galerie.)

Deželni glavar :

K besedi je oglašen gospod poslanec grof Barbo.

Der Herr Abgeordnete Graf Barbo hat das Wort.

Abgeordneter Graf Barbo :

Hohes Haus! Es wird meine Herren, wohl niemand von mir erwarten, daß ich gleich den Herren Antragstellern ein begeistertes Loblied auf das allgemeine und gleiche Wahlrecht vorbringen werde. Es ist dies wohl selbstverständlich, denn wenn ich ein Anhänger des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes wäre, so hätte ich nie in einer Kurie kandidiert, welche durch die Einführung desselben in ihren Interessen und in ihren Rechten geschädigt werden würde, da ich es nicht für vereinbarlich halte, eine Interessengruppe zu vertreten und dabei Ansichten zu haben, diese auszusprechen und für sie einzutreten, welche gegen das Interesse dieser Gruppe verstoßen.

Meine Herren! Wir sind uns jeder einzelne von uns unserer Pflichten bewußt und solange wir das Vertrauen unserer Wähler haben, werden wir diese Pflichten auch erfüllen. Davon wird uns keinerlei mit noch so viel Applomb vorgebrachte Drohung abhalten. Allein, wenn wir heute geschwiegen hätten, so hätte man vielleicht zu dem irrigem Schluß kommen können, daß wir eben nur die Interessen unserer Kurie vor Augen haben und daß wir in der vorliegenden Frage nichts vorzubringen wissen, was in objektiver Weise die Angelegenheit auch von der entgegengesetzten Seite beleuchtet. Die Abgeordneten des Großgrundbesitzes haben sich in diesem hohen Hause niemals den Vorwurf des einseitigen Vertretungsstandpunktes nur der Interessen ihrer Wähler zugezogen und sich niemals verleiten lassen, sich auf diesen einseitigen Stand-

punkt zu stellen. Im Gegenteile, sie haben immer das öffentliche Wohl, das Wohl des ganzen Landes und seiner Bevölkerung gerade so vor Augen gehabt, wie dasjenige ihrer eigenen Wähler, und sie waren sich dabei bewußt, vollkommen nach den Intentionen ihrer Wähler zu arbeiten.

Von diesen Gesichtspunkte ausgehend habe ich auch heute das Wort ergriffen, um meine und meiner Gesinnungsgenossen Ansichten über den in Verhandlung stehenden Gegenstand darzulegen.

Nun meine Herren, ich muß gestehen, daß das allgemeine und gleiche Wahlrecht für den Idealisten, für den der praktischen Politik ferne Stehenden, viel verlockendes an sich hat. Darum sehen wir denn auch bei der Jugend, die ja dem Idealismus zuneigt, vornehmlich viele Anhänger des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes. Allein wir Abgeordnete, die wir berufen sind, praktische Politik zu treiben, und die wir das Wohl des Staates respektive des Landes vor Augen haben müssen, dürfen uns nicht von Idealen leiten lassen, sondern müssen jede Sache mit Bezug auf ihre Wirkung auf das praktische Leben des Staates und seiner Bewohner prüfen. Es ist sehr leicht, ein Schlagwort in die Massen zu werfen, und diese in ihrem Idealismus und in ihrer Unkenntnis der tatsächlichen Verhältnisse dafür zu gewinnen.

Nun ja, meine Herren, wenn Sie sagen und die Devise geben: Dem Volke sein Recht! — dann müssen Sie auch hinausgehen zu diesem Volke und ihm sagen, welche Rechte es gegenwärtig besitzt, und ihm die Sachen so zeigen, wie sie in Wirklichkeit sind, nicht aber durch die sehr stark subjektiv gefärbte Brille ihrer Parteipolitik. Sagen sie Ihren Wählern, daß sie durch die Erweiterung des Wahlrechtes, durch das allgemeine und gleiche Wahlrecht keine Erweiterung ihrer Rechte erfahren werden, sondern sagen Sie ihnen, daß sie im Gegenteile eine Schwämerung ihrer Rechte erfahren werden; sagen Sie den Bauern, daß sie bisher ihre Abgeordneten allein gewählt haben, ihre Abgeordneten, welche berufen sind, die Höhe der Steuern und Umlagen zu bestimmen, daß sie aber in Zukunft nicht mehr allein, sondern mit ihren Arbeitern, Knechten und mit ihren Tagelöhnern zusammen wählen werden, mit jenen also, welche gar keine Steuern und Umlagen zahlen, und der praktische Sinn der Bauern, der sofort erwacht, wenn es sich um's Zahlen handelt, wird auch da bald erwachen und sie werden sich in Kürze darüber klar werden, um was es sich handelt; daß die Masse der Besitzlosen, welche kein Interesse verlegt sieht, wenn Steuern und Umlagen noch so hoch sind, größer ist als die Anzahl der Besitzenden und daß die Besitzlosen den Ausschlag geben und nur jene wählen werden, welche ihnen größere Rücksichten für die Besitzlosen als für die Besitzenden tragen zu wollen versprechen.

Sagen Sie den städtischen Wählern, daß ihre Interessen bisher dadurch geschützt waren, daß sie eine Anzahl von Abgeordneten für sich allein wählten, daß sie aber in Zukunft mit dem flachen Lande zusammen zu wählen haben werden, und daß die Bevölkerung des flachen Landes durch seine Masse bei den Wahlen sie erdrücken und nur solche Abgeordnete wählen wird, welche nicht von Rücksichten auf das Interesse der Stadtbevölkerung geleitet sein werden. Dies gilt namentlich vom kleinen Städter.

Wir stehen auf dem Standpunkte, daß jede Interessengruppe ihre Vertretung haben soll. Meine Herren! Das allgemeine und gleiche Wahlrecht wird als ein Postulat der Freiheit hingestellt. Das ist nur ein Schlagwort; denn nichts schränkt die Freiheit mehr ein, als das allgemeine und gleiche Wahlrecht, durch welches nur die Masse zum Worte kommt, die verschiedenen Interessen aber mundtot gemacht werden.

Das allgemeine und gleiche Wahlrecht wird als ein Postulat der Gleichheit hingestellt. Auch das ist ein Schlagwort. Die gleiche Behandlung Ungleicher hat die größte Ungleichheit zur Folge.

Ein Argument, welches von den Anhängern des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes immer ins Treffen geführt wird und welches auch vom Herrn Vorredner aufgegriffen wurde, bezieht sich auf die allgemeine Wehrpflicht. Es heißt immer: Gleiche Pflichten, gleiche Rechte. Mit der allgemeinen Wehrpflicht sind aber noch lange nicht alle Pflichten gegen den Staat erschöpft.

Der Besizende, der nebst der allgemeinen Wehrpflicht, neben den sonstigen allgemeinen Pflichten auch noch die direkten Steuern zu tragen hat, muß auch mehr Rechte haben; zum mindesten darf ihm sein Recht nicht genommen werden. Ja, aber die indirekten Steuern! so wird von den Anhängern des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes eingewendet, und auch die Herren Vorredner haben sich auf diese in einer Weise berufen, als ob sie nur von den Besitzlosen allein entrichtet würden. Die indirekten Steuern trägt aber der Besizende gerade so, wie der Besitzlose, ja indirekt zahlt sie der Besizende auch für den Besitzlosen indem er ihm in dem Masse, als die Lebensmittel durch die indirekten Steuern im Preise steigen, auch den Arbeitslohn erhöhen muß.

Meine Herren! Dem Volke sein Recht! sagen Sie. Gewiß, wir wollen es demselben nicht vorenthalten, nur dürfen durch die Masse nicht die Rechte der einzelnen Stände vernichtet werden. Damit auch diejenigen, die bisher das Wahlrecht nicht hatten, zu einer entsprechenden Vertretung ihrer Interessen im Landtage gelangen, haben wir uns wiederholt bereit erklärt, der Schaffung einer vierten Kurie keine Hindernisse in den Weg legen und an einem diesbezüglichen Gesekentwurfe ernstlich mitarbeiten zu wollen. Dafs es nicht dazu gekommen ist, daran ist die Lahmlegung der Tätigkeit des Landtages schuld. Wir, als Anhänger der Interessenvertretung würden allerdings eine andere Grundlage für diese vierte Kurie wünschen als sie die fünfte Kurie für den Reichsrat hat, nämlich daß aus dieser vierten Kurie alle diejenigen, welche bisher das Wahlrecht schon hatten, ausgeschlossen würden. Allein die Beobachtungen und Erfahrungen, welche in anderen Ländern gemacht worden sind, haben gezeigt, daß eine solche Wahlreform keine Aussicht hätte, die allerhöchste Sanktion zu erhalten, und so haben wir es denn deshalb auch gar nicht versucht, diesen Wunsch zu verwirklichen, damit unsererseits ja nichts geschehe, um die Bildung der vierten Kurie anzuhalten.

Ich will gewiß keiner Partei Ratschläge über die von ihr einzunehmende Haltung erteilen. Für ihre Politik ist jede Partei nur ihren Wählern und ihrem Gewissen verantwortlich, aber ein offenes Wort ist das beste, sagt man, und das sei mir gestattet.

Ich spreche es aus, nicht um mich in Rekrimina-tionen einzulassen, ich spreche es aus, nicht um der katholisch-nationalen Partei einen Vorwurf zu machen, sondern ich spreche es aus als Abgeordneter, dem das Wohl unseres schönen Landes und seiner ehrlichen, guten Bevölkerung am Herzen liegt: Wenn Sie sagen, dem Volke sein Recht! meine Herren, dann dürfen sie ihm aber das Recht, welches es gegenwärtig bereits besitzt, nicht vorenthalten. Das Volk, welches Sie gewählt hat, hat das Recht, bei der Verwaltung des Landes mitzureden durch seine Vertreter, es hat vor allem das Recht, den Landesvoranschlag zu prüfen und zu kritisieren, ihn zu bewilligen oder ihn zu verwerfen. Wenn Sie etwas nach Ihrer Meinung Besseres erreichen wollen, dürfen Sie das schon bestehende Gute nicht verhindern, umsomehr als das gewiß der Weg nicht ist, um das nach Ihrer Meinung Bessere zu erreichen.

Meine Herren, je weniger gebildet die Wählerschaft ist, destoweniger Verständnis hat sie für das allgemeine Wohl, destoweniger hat sie Verständnis für die Bedürfnisse des Staates, und destomehr ist sie Schlagworten, ist sie dem Demagogentum, ist sie mit mächtigen Mitteln arbeitenden Einzelpersonen, Parteien und Regierungen zugänglich und unterworfen.

Als Argument für das allgemeine und gleiche Wahlrecht wurde vielfach auch angeführt, daß dasselbe im Stande wäre, den Nationalitäten-Streit, wenn schon nicht ganz zu beseitigen, so doch zu mildern.

Wie diese Behauptung begründet werden kann, ist mir, meine Herren, unverständlich. Wir haben den besten Beweis für das Gegenteil in den Resultaten der Wahlen der fünften Kurie in den Reichsrat, welche Kurie ja das allgemeine und gleiche Wahlrecht repräsentiert. Gerade die radikalsten Nationalen sind aus dieser Wahl hervorgegangen, und daß ist ja auch ganz natürlich, denn die niedersten Schichten, die urteilslosen Massen sind radikalen Schlagworten am meisten zugänglich und am leichtesten von einer Bierbankpolitik zu beeinflussen. Sachkenntnisse und ruhige Arbeit nützen da wenig. Wer am meisten schimpft, wer die wildesten Alluren annimmt, der ist der richtige Mann, und für den nationalen Fanatismus, wie überhaupt für jeden Fanatismus braucht man keine Sachkenntnisse.

Meine Herren, sehen wir uns einmal nach den anderen Ländern um. Ich glaube, Frankreich werden Sie sich wohl nicht als Beispiel oder Muster nehmen, denn das ist ein republikanisches Land. Im Übrigen erinnere ich Sie nur an die Ausführungen, welche vor wenigen Tagen Tisza im liberalen Klub vorbrachte und zwar an seine Äußerungen bezüglich Frankreichs.

Nun sehen wir einmal nach England, nach diesem Muster eines parlamentarisch regierten Staates, diesem Lande mit seiner so alten Verfassung. Hier haben wir durchaus nicht das allgemeine und gleiche Wahlrecht, wie Sie es sich denken. Im Gegenteile, in England sind die Wahlbezirke so eingeteilt, daß eine Anzahl derselben die unbeschränkte Domäne einzelner Großgrundbesitzer bilden. Und nun Deutschland. Der erste Herr Antragsteller hat auf Deutschland hingewiesen und es gepriesen, weil es das Glück des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes hat. In Deutschland existiert das allgemeine und gleiche Wahl-

recht nur für den Reichstag, für die Landtage der einzelnen Staaten besteht es nicht.

In den Reichstag konnte das allgemeine und gleiche Wahlrecht in Deutschland auch deshalb leicht eingeführt werden, weil dadurch keine alten, keine schon bestehenden Rechte verletzt wurden. In den Vertretungen der einzelnen Länder und Staaten ist aber das allgemeine und gleiche Wahlrecht durchaus nicht eingeführt, und die Landtage der einzelnen Staaten in Deutschland haben einen viel größeren Wirkungskreis, als die Landtage in Österreich. Sie stehen ungefähr in der Mitte zwischen unseren Landtagen und dem Reichsrat. Warum hat Bismarck das allgemeine und gleiche Wahlrecht für den Reichstag eingeführt? Er hat es eingeführt, weil der aus Censurwahlen hervorgegangene preussische Landtag ihm die Mittel verweigert hat zu einem Unternehmen, in dessen Pläne der Landtag nicht eingeweiht war; es war einerseits eine Art Ränke gegen den Mittelstand, andererseits glaubte er annehmen zu können, daß er bei dem allgemeinen Wahlrechte mehr Einfluß auf die vielen unselbständigen Wähler ausüben und sich daher jederzeit eine gefügige Mehrheit im Landtage werde schaffen können. Wir sehen da also auch bei Bismarck den Fall, dem wir so oft in der Geschichte begegnen, den Fall nämlich, daß die Regierungsgewalt, wenn sie beim Mittelstande, bei den Besitzenden, auf Widerstand hinsichtlich ihrer Absichten stößt, zu den niedersten, den besitzlosen Massen greift in der bestimmten Erwartung, dieselben durch die ihr zur Verfügung stehenden ungeheuren Machtmittel derart beeinflussen zu können, daß sie von den durch die Massen Erwählten keinen ernstlichen Widerstand zu befürchten haben werde.

Und sehen wir dies nicht auch in Ungarn? Fejervarys Wahl-Programm hat doch auch keinen anderen Zweck, als den, durch das allgemeine und gleiche Wahlrecht ein der Regierung genehmes Parlament zu schaffen. Aber Fejervary hat noch einen andern Grund für sein Wahlprogramm. Man will durch die Einführung des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes die nichtmagyarischen Nationalitäten gegen die herrschende magyarische Nationalität ausspielen. Und dasselbe Mittel, welches in Österreich dazu dienen soll, den Nationalitätenstreit zu beseitigen, will man in Ungarn anwenden, um den Nationalitätenstreit zu entfachen. Je größer der Besitz, je größer die Intelligenz des Volkes ist, destomehr Verständnis, destomehr Interesse wird einerseits für die Erhaltung des Staates und für die Bedürfnisse des Staates vorhanden sein, andererseits aber auch destomehr das Streben nach Selbständigkeit, nach Unabhängigkeit nach allen Seiten, nach oben und nach unten.

Meine Herren von der katholisch-nationalen Partei! Wenn Sie es auch leugnen, so können Sie es doch nicht hinweg leugnen: Sie sind Anhänger des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes deshalb, weil Sie überzeugt sind, daß Sie gegenwärtig bei den niederen Massen am meisten Einfluß haben. Das können Sie nicht hinwegleugnen, denn Sie können Ihre Vergangenheit nicht verleugnen. Sie waren anfangs gegen jede Erweiterung des Wahlrechtes, Sie waren gegen die Einführung der geheimen und direkten Wahlen und Sie haben dieselbe sogar durch Ihre Absentierung verhindert und dies nur deshalb, weil Sie gedacht

haben, daß Ihre Chancen sich durch die Erweiterung des Wahlrechtes vermindern würden. Später, nachdem Sie erkannt haben, daß je tiefer man im Bezug auf das Wahlrecht greift, Ihre Chancen sich destomehr vergrößern, hat sich Ihre Taktik geändert und deshalb sind Sie heute für die Erweiterung des Wahlrechtes so begeistert.

Ich möchte Ihnen, meine Herren, nur etwas vor Augen halten: Ich habe unlängst eine Schrift gelesen, welche im Jahre 1875 erschienen ist und welche sich mit dem allgemeinen und gleichen Wahlrecht in Deutschland befaßt. Und darin heißt es unter anderem: „Den Hauptvorteil haben auch diesmal, wie jedesmal, wo die Staatsgewalt Fehler macht, die Merikalen gezogen, wie auch niemand größere und ungeteilte Freude über diese Einrichtung zeigt, als sie. In den katholischen Gegenden Deutschlands werden seitdem die intelligenten Stadtbewohner von dem durch seine Geistlichen kommandierten Landvolke kläglich überstimmt; ein gutes Teil des sogenannten Zentrums in Reichstage haben wir dem allgemeinen Stimmrechte zu verdanken. Ob es aber dabei bleiben, ob nicht insbesondere Zeiten kommen werden, wo das socialdemokratische Lager im Reichstag sich verstärken und der Regierung böse Schwierigkeiten bereiten wird, daß läßt sich zur Zeit noch nicht ermessen.“

Meine Herren, daß war vor dreißig Jahren. Diese prophetischen Worte — sie sind wert beherzigt zu werden — sind vollkommen in Erfüllung gegangen.

Wir sehen, in Deutschland ist das Anwachsen der Socialdemokratie mit ihren internationalen, der Machtstellung des Staates abträglichen Plänen eine Gefahr für das Deutsche Reich geworden, eine Gefahr, die in Deutschland dem Gedanken Raum gab, das Stimmrecht wieder einzuschränken.

Sie wollen, meine Herren von der katholisch-nationalen Partei, das allgemeine und gleiche Wahlrecht aus momentanem Parteiinteresse haben, weil Sie überzeugt sind, daß sich die Mehrheit der ländlichen Bevölkerung gegenwärtig blind von der Geistlichkeit führen läßt, aber wollen Sie sich deshalb dem Blick in die Zukunft verschließen? Ich achte jede Partei und will keine verdächtigen, aber es ist keine Verdächtigung, wenn ich sage, daß die Socialdemokraten antidynastisch gesinnt sind.

Unsere Socialdemokraten im Reichsrat haben es oft genug ausgesprochen: „Wir sind Republikaner!“. Wenn wir schon keinen anderen Grund hätten als diesen einzigen, so wären wir schon aus diesem Grunde allein Gegner des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes.

Wer für eine Erweiterung und Verallgemeinerung des Wahlrechtes ist, muß vor allem für die Erweiterung der Volksbildung sein. — Meine Herren! Niemand kann uns den Vorwurf machen, daß wir nicht stets bereit waren und wir sind es noch heute, für die Erweiterung des Volksschulwesens die größten Opfer zu bringen. Wir haben oft genug in diesem hohen Hause gezeigt, daß wir auch in diesem Punkte für die Interessen der Gesamtbevölkerung eintreten, wie für unsere eigenen. Wenn Abgeordnete der Landgemeinden aus finanziellen Gründen sich oft sehr bedenken, ehe sie für höhere Ausgaben für das Volksschulwesen stimmen, so hätten wir vom einseitigen Standpunkte noch viel mehr Grund dazu, denn Ihre Wähler haben für die höheren Kosten auch den entspre-

chenden Nutzen, unsere Wähler aber haben nur die Kosten.

Meine Herren! Wir sind eine liberale Partei, aber keine umstürzliche. Wir sind für die Freiheit, aber nicht für eine Freiheit, die nur dem Namen nach eine solche ist; wir sind für die Gleichheit, aber nicht für die Gleichheit der Ungleichen. Wir sind auch für das Recht, aber nicht dafür, daß ein neues Recht das alte Recht vernichtet, denn dann wird das Recht zum Unrecht. Wir sind aber auch konservativ und nicht reaktionär. Wir sind für die Erhaltung der bestehenden Ordnung mit schrittweise den modernen Verhältnissen angepaßten Ausgestaltungen und Änderungen nicht aber für einen plötzlichen Umsturz, der entweder in die Reaktion oder in die Revolution führen muß. Ein solcher Umsturz wäre eben das allgemeine und gleiche Wahlrecht und darum sehen wir in den Reihen der Anhänger desselben in erster Linie Elemente der Reaktion und Elemente, die die Feinde der gegenwärtigen Staatsordnung bis zur äußersten Konsequenz sind.

Aus den dargelegten Gründen werden wir gegen die gestellten beiden Anträge stimmen und auch gegen die Dringlichkeit derselben und dies schon deshalb, weil wir der Ansicht sind, daß solche Angelegenheiten nicht im Dringlichkeitswege zu erledigen sind.

Sollte aber auch nach der meritorischen Debatte und in dieser stehen wir ja eigentlich schon — der Teil des Antrages Hribar und Genossen angenommen werden, so werden wir dann für den zweiten Teil seines Antrages stimmen, weil wir, wenn schon das allgemeine und gleiche Wahlrecht für den Reichsrat eingeführt werden soll, auch zugleich Garantie geschaffen sehen wollen, daß die Wahlen möglichst frei und unbeeinflusst seien. (Zivahno odobravanje in ploskanje na desni. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen rechts).

Deželni giavar:

Gospod poslanec dr. Krek ima besedo!

Poslanec dr. Krek:

Visoka zbornica! Lahko mi verujete, da me jako veseli, ker se je debata o tej tako važni stvari, namreč o splošni in enaki volilni pravici sukala do sedaj v dostojnih mejah, in vsled tega mi je tudi jako prijetno, da se morem pečati tudi jaz z ozirom na izvajanja obeh gospodov predgovornikov s predmetom samim. Sploh pa bi glede obeh gospodov predgovornikov omenil že takoj v začetku toliko, da naj pri svojih pozivih na našo plat, češ naj premislimo, da so še druge važne stvari tukaj v tej visoki zbornici na dnevnem redu in ne samo volilna pravica, na ta način nikar ne skušata motiti volilne debate.

Pri svojih izvajanjih se hočem naslanjati popolnoma na to, kar je že včeraj povdarjal načelnik slovenske katoliško-narodne stranke, gospod dr. Šusteršič, da se namreč njemu zdi preosnova volilne pravice nujno potrebna in sicer v prvi vrsti nujno potrebna, in da vsled tega argumentiramo tako-le: Kar je nujno potrebno in kar je ustavno popolnoma

opravičeno, to je tudi mogoče in to mora biti tudi mogoče. Vsled tega je potem vsa argumentacija gospoda župana Hribarja nesprijemljiva. Omenil bi nasproti njemu tudi še to, da se mi zdi napačno, ako on na eni strani tako jasno dokazuje, da naj se mi brigamo samo za deželne stvari, na drugi strani pa se njegov poziv tiče državnega zbora. Gospoda moja, kako naj je sklepanje o taki volilni reformi utemeljeno? V tem vidim neko protislovje in sicer zaradi tega, ker je dejansko ta naša dežela v svojem deželnem zboru sama bolna. Kako more ona, ko sama ni zdrava, skušati preosnovati državni volilni red. Pravico pa imamo razpravljati o ureditvi volilnega reda za deželni zbor in te pravice se poslužujemo v popolnoma svojem lastnem delokrogu, v deželnem zboru kranjskem.

Nasproti gospodu poslancu grofu Barbo, da načelno stališče tudi njemu nasproti pojasnim, bodi rečeno, da se mi zavedamo tiste resnice, katero on tako povdarja, namreč resnice, da nas je ljudstvo poslalo semkaj, da izvršujemo svoje dolžnosti kot njegovi zastopniki v tej zbornici. Rekel je: Tisti Vaši volilci hočejo brezdvomno, da Vi sodelujete v tej zbornici pri zakonodaji in da pri tem — kolikor se dá — tudi uveljavite njihov vpliv v zakonodaji.

Gospodu poslancu grofu Barbo bodi povedano, da smo mi res poslani od svojih volilcev semkaj v to visoko zbornico, toda poslani smo semkaj s to zavestjo naših volilcev, da ti nimajo samo sodelovati v tej zbornici, ampak da imajo oni pravico imeti odločilno besedo v tej visoki zbornici. (Klici na levi — Ruše links: „Tako je!“)

Iz tega stališča potem tudi vsako nadaljno dokazovanje gospoda poslanca grofa Barbo pade.

Predno se pa lotim podrobno velikega vprašanja, katero se je sprožilo od obeh strani, od katoliško-narodne in narodno-napredne stranke, si usojam najprej postaviti nekaj umski temelj, da je mogoče spraviti debato na višek, na katerem mora stati, če se hočejo sploh velika vprašanja obravnavati in reševati. In tukaj je najprvo to, da je treba vsakemu, kdor se hoče objektivno pečati s temi velikimi vprašanji, emancipirati od dnevnega časopisja, od upliva dnevnega časopisja. (Veselost v središču — Heiterkeit im Centrum. Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: „Gospod doktor! Najprej se Vi emancipirajte od ‚Slovenca‘!“)

Kar se tiče te opazke gospoda poslanca Hribarja, bi mu samo to omenil, da sem v svojem uvodu nalašč nekaj zamolčal; nisem mu hotel očitati dveh osebnih insinuvacij na gospoda dr. Šusteršiča, kakor da bi bil njegov predlog samo strankarsk, da me pa njegovo izzivanje sili, da mu najprej to-le naravnost povem: Ti dve insinuvaciji nista bili lepi v Vašem govoru, gospod poslanec Hribar! Ako bomo se insinuvacijami pričeli, potem Vam iste z istim pravom vrnem in Vam pravim: Tisti predlog, ki ga je stavila narodno-napredna stranka o cerkvi, o zlorabi cerkve in vere, je h krati znak, kako si mislite Vi uvedbo te volilne pravice, je znak, da je tudi Vam le na Vaši stranki ležeče (Ugovor

v središču — Widerspruch im Zentrum — Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Nam je za narodne volilce.“) in vsled tega, kakor se to lahko dokaže, si torej nimamo nič očitati.

Ravno tako moram zavračati drugo insinuvacijo, ker so se namen in intencije včerajšnjega govora gospoda dr. Šusteršiča napačno razlagale.

Vračam se k svoji trditvi. Treba se nam je namreč najprej emancipirati od vpliva dnevnega časopisja in sicer zaradi tega, ker, kakor je iz bistva časopisja razvidno, se poročajo samo izredni dogodki in večinoma samo dogodki negativnega značaja in zato si napravi človek, ki bere to časopisje, napačno sodbo o življenju in javnosti. Gospoda! Če se opisujejo v časopisju samo politične strasti, samo izredni politični dogodki, ti pa hkrati z agitacijskim namenom preobrnejo, kako naj potem človek sodi, kakšno je redno življenje zunaj med ljudstvom, kakšno je redno delovanje, recimo tudi duhovsko? Potem pridemo brezdvoybeno do napačne sodbe.

Drugič pa bi želel, predno se prične vprašanje razpravljati, da bi se oprostili tiste žalostne moči v človeški duši, ki sili človeka, da to, kar je njemu všeč, generalizira.

Gospoda moja! To generaliziranje, na podlagi katerega je gospod poslanec Hribar izrekel več sodb, ni produkt razuma, ampak produkt afekta. Generaliziral je fakta zato, ker mu niso všeč. In zato je nujno potrebno, če hočemo kako vprašanje prav razpravljati, da se tega afekta rešimo.

In potem tretje, kar je neobhodno potrebno, je to, da ne pozabimo na ono ogromno razliko, da je individuum popolnoma nekaj drugega, kakor socialni organizem, da je zasebno življenje, da tvori individualno življenje čisto nekaj drugega, kakor pa je socialno življenje, socialni organizem.

Jaz sem se res z veseljem nasmehnil, ko se je očitalo nam: To ali ono stvar ste storili v tej zbornici. Jaz bi ravno tako lahko rekel, da so se tukaj čuli celo glasovi nasproti takrat oživljeni krščansko-socialni ideji tudi od tiste strani.

Gospoda moja! To ni nič čudnega. Življenje posameznika imamo pač pravico meriti po popolnoma gotovih načelih, po gotovih normah in imamo popolno pravico, sklepati na to, da se dotično življenje razvija tem normam primerno brez velikih skokov. Življenje stranke, življenje politične stranke, sploh življenje družabnega organizma je pa popolnoma drugega značaja, in ta razlika se mora najprej dobro razumeti in šele potem je mogoča kaka presoja javnih vprašanj. Pri tej priliki usojam si opozarjati na to-le, da se ravno pri nekem pojavu, ki ga vsak izmed nas pozna, vidi natančno ta razlika. Marsikak posameznik, ki je sicer dober oče, simpatičen človek — vzemimo n. pr. gospod dr. Tavčar, ki je osebno brezdvoybeno tak (Veselost na levi — Heiterkeit links), je drugače miren, kadar pa potegne tak človek z eno ali drugo stranko, kadar nastopi kot strankar in član političnega organizma, takrat postane jezen, hud in drugačen, kakor je sicer po

svoji nravi. To je čisto klasičen vzgled in takih b se dalo še dovolj navesti. Če se na moč, ki jo ima organizem, ne ozira, in če se na socialni organizem sam ne ozira, potem se ne more prav in pravilno soditi javnih dogodkov.

Gospoda! Na tej podlagi naj še omenim dve stvari, ki opravičujeta, kakor bi rekel, mišljenje, ki se je zrcalilo iz govorov obeh gospodov predgovornikov, namreč: Prvič konfesionalna imena nekaterih političnih strank in drugič nekoliko fevdalnih form, ohranjenih pri našem duhovniškemu stanu.

Sedaj pa k stvari sami!

Iz obeh govorov bi jaz dobil dve formuli, kateri natančno označujeta, v katerem smislu sodi ena ali druga stranka z ozirom na splošno in enako volilno pravico. In sicer se glasi prva formula:

Pomanjkanje izobrazbe in vsled tega nevarnost klerikalizma.

Druga formula se pa glasi:

Historični razvoj interesiranih grup posameznih stanov in obramba teh historičnih interesov, oziroma pravic.

Prva formula pravi, da pomanjkanje izobrazbe gotovo zahteva, da je splošna in enaka volilna pravica v zvezi z nekim posebnim zakonom, ki nasproti veri in cerkvi varuje svobodno volilno pravico, kakor se je reklo. Ta formula pa je po mojih mislih z ozirom na našo ustavo nedosledna.

Najprej izjavljam to-le, da bi jaz osebno, če bi se v državnem zboru ne dalo na drug način splošne in enake volilne pravice dobiti, glasoval tudi zato, ako se sprejme to, kar je predlagal gospod poslanec Hribar. Ako bi se tukaj s takim pristavkom sprejela splošna in enaka volilna pravica in ako se drugače ne more izvršiti splošna in enaka volilna pravica, tudi to javno izjavljam, da bom glasoval zanjo s tem pristavkom vred zaradi tega, ker mi je uvedba splošne in enake volilne pravice tako prva stvar, da so mi vsa druga politična vprašanja poststranska, druge vrste. (Odobrovanje na levi — Zustimmung links)

Sedaj je pa vendar dolžnost moja, da se s to zahtevo pečam. Gospoda! V boju za volilno pravico se gre zato, da mora biti svobodna v državi in deželi ustavna volilna pravica; nasproti temu se pa trdi, da delavec, ker ni izobražen, ne more rabiti svobode. Izobrazba se že po duhu ustave zahteva. V naši ustavi imamo svobodno preseljevanje, svobodno obrt, svobodne shode, svobodno združevanje in v popolnoma organski zvezi imamo tudi svobodo, tisto svobodo, ki izvira iz narodne enakopravnosti. Kdor stoji na tem stališču, da ljudstvo ni zrelo, ta stoji s tem tudi na stališču, da ni zrelo za splošno in enako volilno pravico in za ustavno življenje, ker po mojem mnenju je, gospoda moja, izvrševanje volivne politične pravice lažje, nego izvrševanje svobodnega preseljevanja, svobode shodov in združevanja. Težje je izvrševanje teh svoboščin, zaradi tega, ker se pri izvrševanju volilne pravice mora človek zavedati le svojih interesov v javnosti.

Vsak človek pa ve, kje ga čevelj žuli. Četudi ni popolnoma izobražen, vendar ima v najvažnejših stvareh svoje mnenje in vsled tega tudi more jasno soditi o njih. Kdor trdi, da narod ni izobražen, da potrebuje vsled tega nekakega jeroba, kdor to trdi, ta trdi s tem tudi, da narod ni sposoben za narodno enakopravnost. Ravno na tej podlagi nam lahko predbacivajo, da smo mi Slovenci samo narod hlapcev, ravno vsled tega, ker se trdi, da narod ni zrel, ni sposoben za svoboščine, ker te svobode vsled tega ne more rabiti, so mnenja, da je bilo potrebno in da mu dobro store, da so dejali temu ubogemu, zapuščenemu, udanemu narodu, da je bilo potrebno, ako mu pokažejo pot do tuje kulture, ako mu prinašajo tujo kulturo. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Tako je!“)

Potem pa, gospoda moja, če se zahteva nasproti duhovnikovemu delovanju, posebnih izjemnih zakonov, naj omenim, da so taki izjemni zakoni vedno odijozni. Taki izjemni zakoni so korrelat privilegijev. Kar velja proti privilegijem, to se nanaša tudi na izjemne zakone; kjer padejo privilegiji, tam morajo pasti tudi izjemni zakoni. (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Osebnne svobode ne kratimo!“) Prosim, bomo prišli tudi na to. Vidite, gospoda, ravno s tem se je Bismark, glede katerega se čudimo, da je pri gospodih veleposestnikih našel v gospodu govorniku takega kritika, pošteno vrezal, in je sam dobro skusil, kam vodijo izjemni zakoni. On je skusil to nasproti socialni demokraciji in cerkvi. Ta dva oba sta pokazala, kako se je zmotil z bojem proti cerkvi in socialni demokraciji. Takrat se je cerkev okrepila. Popolnoma naravnost Vam lahko rečem, da vsako tako preganjanje, katero bi umevalo ljudstvo kot preganjanje vesti, vsako tako preganjanje bi okrepilo klerikalizem, kakor ga imenujete. Vsled tega se od svoje strani takega boja prav nič ne plašimo; naše ideje, naše svetovno naziranje, ki ga mi branimo, ki je zvezano s cerkvijo, to svetovno prepričanje se bode okrepilo v vsakem takim preganjanju, to mi vsakdo lahko veruje. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Tako je!“)

Torej v tem oziru je tudi lahko umeti, da sem jaz včeraj, ko se je od strani gospoda dr. Šusteršiča reklo, „pustite to farško gonjo“, rekel: „Ni je treba pustiti!“

Storite, kar Vam je drago. Kljub tej farški gonji bomo spolnjevali svoje dolžnosti in kljub temu, da, vsled tega delovanja smo se ohranili do danes in še celo okrepili.

Gospoda moja! Da se predlog gospoda poslanca Hribarja natančno razume, bilo bi nujno potrebno, da bi nam on pojasnil, na kak način si misli on te izjemne zakone. Svobodna volitev je nujno potrebna. Ampak vprašanje je, kdo naj izvršuje kontrolo. Če jo bomo dali upravi v roke, če to zahtevate, potem se pravi to, da ste najhujši reakcionarci. Upravi se to absolutno prepustiti ne sme in ne more, ker živi pod vtisom dnevnih novic. Ali sodišču? (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter

Dr. Tavčar: „Škofu!“) Škofu! Gospod dr. Tavčar je povedal nekaj, kar je blizu resnice. Brezdvojbeno je, da bi se potrebovalo mešanega sodišča. Če se zahteva mešano sodišče za obrtnike, če se zahteva, da so pri tem sodišču tudi zastopniki delodajalca in delojemalca, da ti pojasnijo situacijo vsak s svojega stališča, če imamo trgovska sodišča, če imajo razne javne korporacije svoja razsodišča, potem bi bila samo velika žalitev svobodne ustave, če bi se ne ustanovila v našem slučaju mešana sodišča, kjer bi mogel zastopati duhovniški stan kdo izmed njega. Če ne bi sedel škof v njem, sedeti bi moral vsaj kak bogoslovski profesor, (Veselost v sredi — Heiterkeit im Zentrum), ki naj bi določal, ali se je zlorabljala v kakem konkretnem slučaju vera ali cerkev in žalila pravico svobodne volitve.

Opozarjam Vas in se sklicujem na to, kar je včeraj gospod dr. Tavčar sam rekel v svoji interpelaciji. Jaz ž njim popolnoma soglašam. On je govoril o našem kazenskem zakonu, o javnem nasilstvu, o elastičnih paragrafih. Gospoda moja! Ti elastični paragrafi se tolmačijo v posameznih slučajih prav različno. Ali pa imamo pri nas inteligent in res popolnoma od političnega in upravnega upliva prost sodniški stan? Tega pri nas nimamo, ker od politične uprave so kolikortoliko odvisni sodniki že zaradi avancementa. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Potem tudi škof ni prost, ako hoče postati kardinal!“)

Če bi imeli pri nas taka sodišča, kakor jih imajo na Angleškem, koder so najbolj vajeni, najbolj izobraženi in dobro plačani juristi v sodni službi, potem ne rečem, da bi se v takih vprašanjih, kakor se je tukaj sprožilo, ne izhajalo.

Gospod dr. Tavčar je govoril o elastičnem paragrafu, o javnem nasilstvu, in pri tem konstatiral nekako z obžalovanjem, kateremu se tudi jaz pridružujem, da bi utegnile nastopiti razne sodnijske posledice za one, ki so udeleženi pri dogodkih v Sori. Gospoda, jaz sem dolžan, ker ste sprožili to vprašanje, v tem vprašanju tudi glede sodišč izraziti popolnoma odkrito svoje mnenje, in mislim, da mi nobeden objektivni človek ne bode tega zameril — Gospod doktor Tavčar pravi, da bodo ljudje obsojeni. Šlo se je tukaj za to, da se pravice, ki so jih ljudje po svoji sodbi imeli do župnika Berceta, branijo. Sodnik mora vprašati udeležence, kak vzrok je bil njihovemu nastopu, in če vidi, da so bili napačno poučeni, potem jih zavoljo javnega nasilstva ne more obsoditi. Ravno tako bi ne smel obsoditi sodnik, ki v naprednem duhu stopa, zadnjič prizadetih v Knježaku. V tem slučaju se je šlo za to-le. Ljudje so mislili, da so v veliki politični pravici in, ko se jim je zvrševanje te pravice zabranilo, v tem so prišli v strast, in tako je nastala rabuka. Iz tega slučaja in pa iz slučaja, ki ga je navedel gospod doktor Tavčar in njegovi tovariši v interpelaciji, je razvidno, da nujno potrebujemo pri nas, ako se zahteva, da naj sodišča sodijo o zlorabi vere, da morajo stati na taki višini, ki je sploh od vseh predsodkov prosta, in da bi

morala gledati na razvoj duha zakonov in na ti podlagi uvaževati dejstva, in se ne dati voditi pri svojih sodbah od predsodkov, kakor se je to žalibog pri Knežaski aferi zgodilo in kakor se bo po Vašem pričakovanju zgodilo tudi glede na Soro. Zaraditega pa, če se nas hoče prepustiti sodiščem s tem duhom, kakor sedaj vlada, potem pomenja to, da se nas hoče temeljito spraviti v kazni. (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Saj ni treba tako ravnati, da ste zato kaznovani!“)

Gospod župan Hribar je rekel, da nam ni treba tako ravnati, da smo kaznovani za to. Ali gospod župan, tu se ne gre za to, gre se za to, gospod župan, in nikar se ne smejajte, gre se za to, kdo naj nas sodi in konkretno. Jaz sem povedal svojo sodbo in mi nič vest ne očita, da bi bil povedal kaj napačnega.

Gospoda, zdaj pa pridem do vprašanja, ki se tiče zlorabe cerkve in vere. Jaz bi želel, da bi gospodje vsaj tisto objektivnost imeli do cerkve in vere, kakor jo je imel žid Bernstein, kakor jo je izrazil Bernstein, socialni demokrat, ko je pisal v „Sociale Monatshefte“ iz leta 1904 o francoskem boju proti samostanom. On pravi — z dovoljenjem gospoda deželnega glavarja, ki je dovolil tudi drugim svobodno prečitati citate, — Bernstein pravi (bere — liest):

„Die Kirche tritt als eine geistige Macht auf, als die Vertreterin großer, weltumspannender, die höchsten Fragen der Menschheit betreffender Ideen. Soll eine solche geistige die Macht, große Überlieferungen zu vertreten hat, sich zeitlichen Regierungen unterwerfen, welche auf sehr vorübergehende Strömungen des Tages Rücksicht zu nehmen haben, von allen möglichen wechselnden Interessen beeinflusst werden? Wer es versteht, sich auf den Standpunkt historischer Objektivität zu stellen und unbeflügelt von den Tageskämpfen und der eigenen Stellung zu den Dogmen und Bestrebungen der Kirche zu urteilen, der wird in diesem hartnäckigen Widerstande der Kirche gegen die Ansprüche, sich dem Staate mit Haut und Haaren zu unterwerfen, ein gewisses Moment der Größe nicht verkennen.“

Vsaj to stališče, vsaj to objektivno stališče, ki govori iz teh besedi socialdemokratskega voditelja Bernsteina zavzemajte! Jaz ne zahtevam, da bi se cerkev pojmovala kot prava in najvišja kulturna sila v sedanjem omikanem svetu, jaz ne zahtevam, da bi se cerkev pojmovala kot tista sila, ki je rešila ta naš boren narod našega popolnega pogina, ampak jaz zahtevam, da se objektivno gleda in objektivno presoja, zahtevam, da se danes v dnevni politiki defenziva in ofenziva tega in onega objektivno gleda; jaz govorim in pravim, da bi se moralo v tej visoki zbornici zavzemati objektivno stališče. — Pravi se: Zloraba cerkve in vere. Na čem pa, v čem pa se more ta izvrševati? Upliv cerkve je le moraličen, fizičnega upliva cerkev ne more rabiti. Moraličen upliv se pa paralizira z drugim moraličnim uplivom in zavrtniti moraličen upliv od kateregakoli, pomenja oviranje svobodnega razvoja stranke. To se obrača proti eni ali drugi stranki. Svoboda volitve je dovolj izražena in zajamčena v načelu volivnega reda, namreč, da mora volitev biti tajna. Samo to bi pri-

dejal, ako bi me kdo vprašal, kako naj bi se formuliral predlog, dosledno naj se izvrši vse, kar je potrebno, da bodo volitve res tajne, naj se vpelejo zakoni, da postane tajna, da ta tajnost ne postane iluzorična. Gospod župan Hribar je nek slučaj navedel. Mogoče je dobiti natančno, pravo obliko, da se tajnost popolnoma jasno zasigura. Potem je svoboda volitve dana. Vsak poskus s kakim izjemnim zakonom, ki ga izvršuje ali politična uprava ali sodišča, je pa reakcionaren. Toda jaz sem rajši reakcionaren, kakor da sem vzrok tudi za trenotek zakasnitvi in udejstvenju splošne in enake volivne pravice.

Glede na izobrazbo nam je klasičen dokaz, kaka in kje da je izobrazba, ravno volivni boj. Volivni boji ravno v naši deželi so, četudi, čeprav so se vršili, kakor pravite, pod pritiskom cerkve in vere, zjasnili veliko. S tem, ko je prišel apel: Voli, s tem je prišel tudi apel: Misli.

Recimo, koncedirajmo še enkrat, da naše ljudstvo še ni bilo zrelo, recimo, da imajo naši politični nasprotniki prav, ampak politična izobrazba ljudstva nastopi samo po tej poti, ako sme ljudstvo rabiti politične pravice.

To je najhujše protislovje, ako se trdi, ljudstvo ni izobraženo, torej ni zrelo za splošno in enako volivno pravico. Tako sklepanje ni pravilno, tukaj se sponira, kar je zaključek in zaključek se nanaša na to, kar je suppozicija.

Vzemite si to našo deželo. Okrog po svetu se piše, kako zabito je naše ljudstvo. Jaz pa mislim, da nimamo morda nobene druge dežele razven češke dežele v Avstriji, ker bi se toliko čitalo, kakor pri nas. In to branje ne obsega samo mrtvega materiala, ampak vzbuja tudi refleksijo in ne more se trditi, da ljudje ne berejo nasprotnih listov. Nasprotno, vse, kar jim doneseš, berejo, tudi nasprotno liste čitajo, v javnem ozračju se njih pogled razširi in v medsebojnem razgovoru, ko človek pride med ljudi, ko ljudje prihajajo in odhajajo, se vse izve. Ne more se reči, da bi ljudstvo protiargumentov ne razumelo, in zaraditega lahko rečem, da so vsi pogoji danes dani za to, da ljudstvo po svoji izobrazbi more dati pravi izraz svoji volji.

Kaj pa je vendar s tem, da se omenja, da je v političnih stvareh v posameznih slučajih govorila cerkev? Kaj pa je s tem vprašanjem? Najprej to-le. Kako naj se brani cerkev, tega se od nasprotnikov ne bo učila. Ako nasprotniki pravijo, da je napačno, da se s tem orožjem brani, potem ve, kje se ima braniti in da se prav brani, ker jim to ni všeč. Kako naj se cerkev brani, to se mora prepustiti cerkvi sami.

In v slučaju, ako se po dosedanjih izvajanjih od narodno-napredne stranke zahteva tudi ločitev cerkve od države, — tudi tega vprašanja se mi je tukaj dotakniti in nikakor se mu ne izogibam —, četudi bi prišlo vprašanje: ločitev cerkve od države, bi vendar cerkev, če bi veljala samo kot zasebno-praven organizem, lahko sama odločila, kako naj se brani, in nobeden zakon, zunaj nje stoječ, nima

pravice jej ukazovati, kako naj se brani. Da je pri nas cerkev javno-pravnega značaja, to cerkvi nikakor ni v prilog, n. pr. veto, za katerega imamo v naši deželi klasične slučaje; s tem smo zvezani v birokracijo, in to ni posebno prijetno za cerkev.

Javnopravni cerkveni organizem, kakor je iz poročil državnega zbora čisto jasno razvidno, je ostal zato, ker se je vlada bala vprašanja o verskem zakladu. To je bil vzrok, da se to vprašanje leta 1873. in 1874. ni krepkeje reševalo. Zato je ne zahtevajte, gospoda, nikar ne zahtevajte nekaj, kar vodi do popolne nedoslednosti, in zato pustite cerkvi, naj se brani, kakor se hoče. Ako napadate to cerkev, tedaj nikakor ne morete predpisovati, kako naj se brani ljubljanski škof, ki je zato poklican, da brani v varstvo mu izročeno cerkev in vero. To zahtevanje, naj bi škof nasprotnike ubogal in se branil, kakor bi oni zahtevali, to zahtevati je preveč, to nikakor ne gre. To ni dosledno, to je napačna svoboda. Torej gospoda, „clara pacta, boni amici“, ako se zahteva svoboda za napade, mora biti tudi obramba svobodna.

Omenil bi še, da se v tem oziru, kar se tiče političnega boja v cerkvi, prezira tole: Ta politični boj, ki ga vodijo včasih duhovniki v cerkvi, ni cerkvi v korist, zaradi tega ne, ker se ravno s tem pri nasprotnikih vzbujajo hujše nasprotstvo, nego bi se vzbujalo, če bi se ne spravljal političnih vprašanj na leco. (Poslanca Hribar in dr. Tavčar — Die Abgeordneten Hribar und Dr. Tavčar: „Zakaj pa to delate?“) Čisto politična vprašanja spravljati na leco, to je po moji sodbi, po mojem mnenju, nedopustno, to je gotovo nedopustno. Toda v vprašanju, kdo je v posameznem slučaju čisto politično vprašanje stavil na dnevni red v cerkvi, ima razsojevati, o tem ima odločevati škof, ki je predstojnik cerkve, in če je kdo kaj zagrešil, kakor je rekel prej gospod dr. Tavčar, stojim na stališču, da se ga kaznuje. To je edino prava logika in zaradi tega se moremo mi čisto jasno dogovoriti. Če kdo spravlja čisto politična vprašanja na leco, tak zasluži, da ga škof kaznuje kot človeka, ki ni prav ravnal. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Treba je, da se bajonete pošlje!“)

Tisto pa ne vem, če bi se dalo to tako lahko izvršiti, ampak če bodele pomagali gospod dr. Tavčar, bomo prišli Vas prosit za bajonete. (Veslost na levi — Heiterkeit links.) (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Škof naj pride prosit!“ Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Kako prideš do bajonetov? Vsaj jih nimaš!“ - Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Jaz jih bom kupil za škofa ljubljanskega!“)

Tako je, in s tem bi stališče, katero imamo nasproti vprašanju o politični svobodi in svobodi volitve, bilo rešeno in izjavljam tukaj popolnoma odkrito, da bomo mi za nujnost celega predloga glasovali.

Moram se pa pečati vendar tudi z gospodom govornikom druge strani. In sicer naj ravno v tem oziru gospodu predgovorniku najprej odgovorim,

ker je rekel, da potem pridejo mase brez prave razsodnosti do vlade, ne pa zastopniki interesiranih skupin, kakor dosedaj. Gospoda, politična dolžnost se ne kaže v individuu, ampak v organizaciji, in ravno delavstvo, ravno to delavstvo, katero šteje gospod predgovornik v nerazsodne mase, je glede organizacije na prvem mestu. Organizacija je res, dokler se bojuje za svoje pravice, strastna. Za časa boja zajemlje človek strasti iz organizma, tudi krutost, tudi krvoločnost, vse strasti, ki jih vidimo v revoluciji na Ruskem, zajemlje človek iz organizacije. Toda, ko dobe, ko izvojujejo svoje pravice, potem deluje organizacija le pomirovalno, organizacija vodi potem posamezne od strasti, vodi jih do idej in miri zato, ker jim kaže legalno pot, po kateri se z organizacijo lahko nastopi. Ravno, ker tega niso razumeli mnogi državniki, ravno vsled tega je prišlo do razburjenja, v Avstriji in drugod je prišlo do velikih prekucijskih pojavov. Stranke ne žive od strasti, ampak le od idej in to le v krepki in trdni organizaciji, in vsled tega ne pomenja nič, ako Vi pravite, da posamezni delavec ne zna brati ali pisati. Ako se udeležuje delavec strankinega življenja, bujnega, živahnega, vzgojvalnega strankinega življenja, potem dobi tam ideje, in te ideje mu blaže srce in mirijo dušo.

Mističnih besedi se moramo silno izogibati in taka mistična beseda je „hujskanje mas“. Pa v tako mistično besedo, v nekak fetiš se je spremenila tudi „zloraba cerkve in vere“. Ta „zloraba cerkve in vere“ je nekak fetiš, ni jasna beseda, to je čisto nejasna beseda. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Čisto jasna!“), ta „zloraba cerkve in vere“ je nekak fetiš, pred katerim se narodno-napredna stranka klanja. Naj mi, gospoda, bode dovoljeno glede teh mističnih besedi izreči popolnoma jasno svoje misli.

Hujskati se pravi in se ne more reči drugega, kakor kakega človeka za nekaj slabega z dopustnimi ali nedopustnimi sredstvi pripeljati. Hujskati, kakor se rabi ta izraz v politiki, se pa pravi, delati za stvari, ki nasprotniku niso všeč, in zato Macedonci hujskajo proti Turkom, ker so Slovani, Slovenci na Koroškem hujskajo proti Nemcem in Slovenska katoliško narodna stranka v verskem oziru tudi hujska, in cerkev hujska, ako brani svoje stališče. In v tem oziru se potem čudno slišijo besede, ki jih je rabil gospod župan Hribar, kakor „divji ples na cerkveno-političnem polju“, „kako straši duhovnik s peklenškimi kazni“. Čudno se slišijo te besede, ki ste jih rabili, gospod župan, „da se je duhovnik branil dati zadnjo popotnico“. (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „To se je tudi zgodilo!“)

Kakor sem rekel, jaz se skušam emancipirati od dnevnega časopisja (Smeh v sredi — Gelächter in der Mitte) in ne morem tega kontrolirati in ne morem tega verjeti, dokler se to ni s pričami dokazalo, da je resnično. Priznavam, da gospod župan Hribar to veruje, ampak faktov manjka, faktov manjka, ki bi dokazali resničnost tega. Kaj takega je lahko reči, toda dokazati je težko. Če bi se pa

kaj takega dokazalo, potem je pa jasno, da je treba škofu, da je dolžnost škofova, da pove dotičnemu, kar mu gre. To bode gotovo storil, le brez skrbi bodite. (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Škof tega nikdar ne bo storil!“) Zadel sem ravno na nekaj črnega. Tolikokrat in tolikokrat se je naši stranki očitalo, da smo mi škofova stranka. Jaz odločno protestujem proti temu in omenil sem že, da je nerodno to, da imamo konfesionalna imena glede na politična prepričanja. Jaz nisem vzrok temu in tudi ne, da vsled tega tudi neke druge vrste merilo nastane. Gospoda! Cerkev nima nobene politične stranke in jo tudi nikdar ni imela. (Živahno ugovarjanje v sredi — Lebhafter Widerspruch im Zentrum.) Gospoda, cerkev ni priznavala nobene stranke. Temu lahko nasproti postavite, kar hočete, lahko nasprotno trdite, ampak priznati mi morate, — jaz morem to trditi, ker se upam dokazati — da se je cerkev v vsakih časih vsaki politični formi, tudi ljudski, demokratični formi prilagodila. Prilagodila se je vsaki državni politiki v taki ali oni obliki. In zato v strogo političnih vprašanjih cerkev ni nikoli imela svojega programa, marveč je bil nje program program prostosti in svobodnega razvoja. Cerkev se je vedno prilagodila vsaki politični formi, med katero je razvijala samo svoje duševno delovanje. Ako se pa umešajo v politično življenje napadi na cerkev, in od teh napadov mi slim, da smem reči, da eksistirajo, potem je seveda popolnoma prav, da z ozirom na razne programe grupirane stranke, poleg raznih državnih vprašanj, privzamejo obrambo katoličanstva in cerkve v svoj program. To je dovoljeno in v tem oziru smo mi zavezani s škofom, ki je reprezentant katoliške cerkve. V političnem oziru pa smo popolnoma svobodni. Meni nasproti je škof že večkrat izrekel iskreno željo, naj bi se boj gibal v kolikor mogoče milih formah. To pa ve škof, da v tem trenutku, ko bi nam ne pustil popolne politične svobode, ne sodelujemo več v politiki.

Gospoda! Te rekriminacije je lahko ponoviti po časopisju ali kjer hočete, ampak po mojih mislih so tukaj ravno Vaša očitanja neutemeljena, niso upravičena. Jaz sem se izrazil, da sem skušal, da objektivno umevam Vas nasprotnike in vsled tega bi bilo želeli, da bi tudi pri Vas našli tisto objektivnost, ki je v tako važnih vprašanjih potrebna. (Poslanec Jaklič — Abgeordneter Jaklič: „Bo težko zanje!“)

In sedaj se mi je obrniti še dalje, do gospodov na desni strani, z veleposestniki mi je govoriti. Historični razvoj, na katerem bazirajo pravice, o katerih je govoril gospod grof Barbo, ta „historični razvoj“ je tudi ena tistih mističnih besedi, je tudi en tak fetiš.

Kaj pomeni beseda „historični razvoj“?

To pomeni, da se je v nekem času nekaj razvilo, to je samo golo konstatiranje nekega fakta, ne pa tudi konstatiranje, da je to, kar se je razvilo, tudi opravičeno. Vprašanje je, ali se je nekaj organskega razvilo iz prejšnjega (Poslanec dr. Šusteršič

— Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Tako je!“), ali se je razvilo na podlagi notranjih sil, ki so za me v tem slučaju edino merodajne, ker, ako se ne razvije kaj na podlagi notranjih sil, potem se razvije na podlagi zunajnih faktorjev, po vplivu zunajnih sil, potem se to ne more imenovati opravičen zgodovinski razvoj. In razvoj naše države, če govorimo o zgodovinskem razvoju naše države, je tak, da se ni organsko razvil do tega, kakor je danes, ampak se je razvil po sili, po krutih zunajnih silah.

Ta državni razvoj, kakor je od leta 1867. sem, je posledica krutega vojnega prava, one krute, nesrečne in nepremišljene vojske s Prusijo. Zunanja sila je tudi vzrok, da so se pojavila razna druga vprašanja, ki so danes na dnevnem redu v naši državi; n. pr. vprašanje narodnosti, ali tudi ta narodnost ni produkt organskega razvoja.

In tudi Vi bodeste morali priznati, da tisti nesrečni germanizacijski princip, ki se je pojavil za časa cesarice Marije Terezije in cesarja Jožefa II. v naši državi, priznati bodeste morali, da se tisti germanizacijski princip hoče razvijati še danes pri nas (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Žalibog!“), in v tem razvoju živi birokracija in celo državno življenje. To je sila, to ni organski razvoj. Vse, kar se je dobilo v narodnostnem oziru, se je dobilo s silo. Ravno vsled tega je pač umevno, da tisti, kdor silo čuti, tudi spozna, da se državniki po vladah, po vladnih krogih po svoje drže načela, da dobi le ta, kdor silo rabi. To je žalostno za našo državo in zato je popolnoma odveč govoriti o pravicah plemstva na podlagi organskega razvoja, zato po pravici odklanjamo tako dokazovanje.

Če bi se razvoj Avstrije razmotrival, potem pridemo z logično doslednostjo do tega, da je treba uvesti v Avstriji splošno in enako volilno pravico. To zahteva organski razvoj Avstrije.

Gospoda, še ena važna reč. Da so se temelji naše države tako zasukali in da tiste, kar ima vzdrževati našo državo, to je Avstrijsko domoljubje, da tisto hira, kaj je vzrok?

To, da je veliki smoter, ki ga je imela, za katerega je bila naša država poklicana, zagrešen. Ta njen poklic je, da bi bila nositeljica kulture na vzhod nasproti Turčiji. To je prava misija naše države, ne pa tista misija, ki jo je vodila do nesrečnih vojsk na Laškem in na Nemškem. Ali je bilo to potrebno, da je hotela Avstrija vodilno vlogo igrati v Italiji in Nemčiji? Če se pa zopet vrne država k svoji pravi misiji, da se obrne na jug, velika misel, ki je zvenela iz govora našega načelnika — je neobhodno potrebna uvedba splošne in enake volilne pravice, in da se pomeđe s temi, ki so pokazali, da niso sposobni voditi države. Potem utegne priti do realizacije velikega jugoslovanskega programa. (Ugovori na desni — Widerspruch rechts.)

Dve izjavi o splošni in enaki volilni pravici imamo iz strani gospodov veleposestnikov, eno izjavo iz ustavnega odseka pred dvema ali tremi leti. Gospod poslanec, eksclenca baron Schwegel

je namreč takrat izjavil, da se potrebuje cele generacije za uvedbo spremembe volilne pravice (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Iz tega ne bode nič! Želim, da bi ekselenca baron Schwegel še doživel splošno in enako volilno pravico in jo tudi bo!“) Nikakor ne morem temu, kar bi pravzaprav moral storiti po nekem notrajnem nagonu, se udati in nečem iz osebne strasti napadati poslanca, in zato o njegovi osebi, radi tega, ker mora to biti slovenskemu poslancu silno neprijetno, nobene besede več.

Pač pa odkritosrčno obžalujem, da mož s takimi nazori vodi celo stranko. To je reakcionarno stališče, to je stališče, katero nasprotuje svobodnemu razvoju in to stališče je nasproti interesu stanu, kateremu pripadajo gospodje poslanci na skrajni desnici. Ti gospodje bi morali proti temu protestirati.

Drugo opazko je napravil gosp. posl. Luckmann. Ta je namreč rekel, da ne more verjeti, da je stvar tako slaba, ker že dvajset let obstoji in da ni treba, da bi se nujno razpravljala. Jaz sem popolnoma prepričan, da miroljuben značaj gospoda poslanca Lukmana nas ni hotel izzivati, toda objektivno je to nekako izzivanje, ker mi mislimo na krivice, na tiste krivice, ki so se izvršile nad nami. (Odobranje na levi. — Beifall links.) Mi mislimo na to, ker se je utisnilo in uklesalo tako, ker je ohranjeno tako, da se nikoli izbrisati ne bo dalo, na tista črna dejanja naše birokracije, ki so tlačila naše kmete in meščane in ki niso pustila, da bi poslanci storili svoje dolžnosti, dokler ni k temu prisilila manjšina večina.

Izzivanje je za nas pri tem, če se kdo upa izreči, da je ta volilni red, zato ker je star, količkaj pravičen.

Pri tem se spominjamo na ta čustva, katera gojimo nasproti vsaki vladi; namreč na skrajno nezaupnost do vlade. Ravno v spominu na volilni red vemo, da so nas vse vlade zaničevale, zatirale, da niso priznale, da bi Slovenci živeli na tej zemlji, mi vemo, mi se spominjamo, da so to našo kulturo zasmehovali vladni organi, in ko imamo danes boje za narodno neodvisnost, za kulturne naprave, med katere v prvi vrsti spada slovensko vseučilišče, pred seboj, potem živi v nas samo ena misel: Najprej mora pasti ta krivični volilni red, ki je omogočil birokraciji, da je vladala kakor nek turški paša, najprej se morajo dati ljudstvu prva pravica, namreč volilna pravica! (Odobranje na levi in na galeriji — Beifall links und auf der Galerie.)

Kar se tiče načina agitacije, ki ga je omenil gospod poslanec grof Barbo, ko je tudi nam čisto jasno rekel sicer mislim, brez volje nas žaliti — da smo mi tisti, katerim slepo sledi naš kmet, kar se torej tiče očitiranja nasproti nam, kakor da huj-skamo, par besedi.

Popolnoma jasno smo povedali našemu ljudstvu, kaj je to splošna in enaka volilna pravica, popolnoma jasno smo to pisali in povedali, kadar koli se je o tem govorilo, zaradi tega, ker je bilo treba v tem slučaju prepričevati ljudi.

Kar se pa tiče hujskanja, bi jaz omenil tole: Z ozirom na stališče gospodov veleposestnikov v naši deželi ni nobene reči, ki bi bolj hujskala, kakor številke, ki razmerje volilne pravice označujejo; nobena stvar ni tako hujskanje, kakor če navaden človek uvidi, da je on manj vreden, kakor kak veleposestnik, da je on okoli petstokrat manj vreden kot veleposestnik. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „To je hujskanje!“)

In gospoda, če se Vi ozirate na dogodke zadnjega časa, potem boste razumeli, kako je prišlo v javnosti do teh žalostnih razmer in boste razumeli ravno na podlagi teh žalostnih dejstev, ki se jih je gospod poslanec grof Barbo ognil, tole: Kadar se človek zave neke krivice, potem to vse druge občutke zamori, in tudi občutek krivice, ko se je ljudstvo zave, ne miruje. To, gospoda, se mora poznati, povdarjam, da je to treba poznati, to, gospoda, mi, ki imamo opraviti z ljudstvom čestokrat, dobro poznamo in za to mi je duša takega človeka, ki se mora boriti za svoje pravice, čisto jasna. Gospodje iz veleposestva se pa, mislim, tega ne zavedajo. Zavest krivice glede na državo, glede na politične pravice, prešinja že danes ogromne mase. In, gospoda, brez ovinkov to lahko rečem, da poznamo te mase tudi pri nas in da ta zavest krivice ne more dobiti v ljudstvu nobenega drugega izraza, kakor ga je izrazil naš načelnik gospod dr. Šusteršič včeraj. Zato mi ne odnehamo prej, dokler se ne uvede splošna in enaka volilna pravica.

To je lahko rečeno: delavci še niso zavedni, mi pa pozitivno lahko trdimo, da vzbujena zavest storjenih krivic, četudi se nekoliko potolažiti da, ostane živa, dokler se ne izvrši popravilo storjenih krivic. Kdor teh stvari ne razume in teh stvari naša vlada ne razume, ne more odpomoči pretečim nesrečam. Kdor jih pa razume, hotel bo, da se ljudstvo pomiri, in ko stojimo v prvih vrstah, v boju za volivno preosnovo, stojimo v zavesti, da za vzdrževanje javnega miru, redu, mirnega razvoja v naši državi tako največ storimo.

Glede na veleposestvo, gospoda, mislim, da to stališče, ki ga je zastopal gospod poslanec grof Barbo, ni pravo, da gospod grof Barbo po sedajnih zakonih ni smel sprejeti mandata. To mislim, da je predaleč seženo (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Potem tudi mi ne!“). Potem bi tudi jaz, ker po neki krivici ne plačujem deželne priklade — ne bi bil smel kandidirati.

To je napačno. Jaz sem prepričan, da bi se to, kar se godi drugod, kar se je godilo na Pruskem, kjer mnogo gospodov iz plemstva zmaguje, da bi se to, kar se drugod godi, ako bi tudi pri nas imeli zastopniki plemstva in imeli stika z ljudstvom, to tudi pri nas lahko zgodilo, da bi se to nasprotstvo lahko oblažilo (Poslanec grof Barbo — Abgeordneter Graf Barbo: „Aber nicht das Volk verhetzen!“), ker to zabavljanje, katero more najti najodločnejši odpor, to zabavljanje, kakor da delavec ni sposoben, zahteva odpor. In ta odpor

ne pomeni osebnega sovraštva nasproti osebam, ki nosijo grofovske naslove. Kdor izvršuje svoje dolžnosti, kdor išče stika z ljudstvom in kdor izvršuje svoje dolžnosti tako lepo, kakor jih je izvrševal Vaš pokojni oče blagega spomina, ga vsi spoštujejo. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Slava mu, Bog živi Vašega očeta!“ — Poslanec grof Barbo — Abgeordneter Graf Barbo: „Vprašajte ljudstvo, če jaz ne storim svojih dolžnosti!“). To je nepristranski dokaz, da tudi Vi veliko dobrega lahko storite. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Tudi oče excellence barona Schwegla je veliko dobrega storil!“) Profesor dr. Wieser piše v svoji knjigi: „Über die Vergangenheit und Zukunft der österreichischen Verfassung“ na strani 99. o plemskih privilegijih nekako takole: „Ne vem ali so se izdali plemski privelegiji zaradi države ali zaradi plemstva. Jaz bi mislil, da zaradi plemstva in ne zaradi države.“ In on pravi, da je bila to silno nesrečna misel za državo in sicer v škodo državi in tudi ne v prid plemstvu, kakor bode prihodnost pokazala.

In potem pa pravi dalje (bere — liest):

„Gerade in Oesterreich ist die gesellschaftliche Kluft zwischen den Adelsgeschlechtern und der Bevölkerung sehr groß; die hätte einigermaßen ausgefüllt werden können, falls der Großgrundbesitz durch die Verfassung bemüht gewesen wäre, um sein Teil an der Vertretungskörper mit anderen in Wettbewerb zu treten, er hätte volkstümliche Verbindung pflegen müssen und wäre volkstümlicher geworden.“

Sedaj se upirate temu, to je pa prepozno. Popolnoma po pravici se z veleposestniki tako le primerjamo: Mi moramo delati, kadar kandidiramo, javne izpite na javni šoli, ti pa delajo privatne izpite (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Pri čaju, pri taroku, na lovih!“) in v tem tiči krivičnost onih privilegijev, ki morajo pasti.

V parlamentu vladajo sedaj vedno krize, ministrstvo odstopa za ministrstvom, to pa ne zaradi tega, ker se bori manjšina proti večini, ampak manjšina proti drugi manjšini. Klasičen dokaz za to je naša zbornica. Jaz se zmiraj nasmejem, kadar slišim besedo „Majoritäts-Parteien“ ali „večina“, ker ti dve stranki, ki tvorita večino, nimata nič velikih političnih idej skupnih; to je le borba ene manjšine proti drugi manjšini.

Za sanacijo teh razmer je treba velikih idej in te velike ideje more dati le demokratična državna podlaga, te ideje so mogoče le na popolnoma politično svobodnih tleh. Izjemne razmere vladajo tam, kjer vladajo privilegiji in zavoljo tega moramo tudi iz tega stališča in iz stališča sanacije naše zbornice in sploh parlamentarne krize v Avstriji, odločno stati na stališču, da je prva in najnujnejša zadeva splošna in enaka volilna pravica.

In v tem oziru, gospoda, imam še neko opazko, ki se tiče gospoda poslanca, grofa Barbo.

Gospod grof Barbo je govoril o nerazsodnih masah, katere bi prišle po splošni in enaki volilni pravici do vlade. Naj Vam jaz, ki nisem tujec v tej zadevi, na podlagi svojih študij, na podlagi

svojih načel, katere zastopam, naslikam, kako si mislim, da se bode ta stvar na podlagi splošne in enake pravice razvila. Kdor misli, da bo vsled tega centralizacija parlamenta napredovala, se moti. To je osnovna zmota; nasprotno, napredovalo bode avtonomno načelo in iz zgodovine se dá to dokazati.

Najprej je popolnoma jasno načelo, da si pridobijo stanovski, delavski organizmi, javnopravno veljavo.

In danes se dobe v deželi okrajni glavariji, ki nimajo nobenega smisla za koalicijsko pravo in ki gredo na roko čisto zasebnim delodajalcem. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Čujte, čujte!“)

Javnopravnost stanovskega delavskega organizma bo ukrepila avtonomijsko načelo.

Ali ne bo vsak javnopravni organizem odtrgal centralnemu nekaj moči?

Avtonomno načelo ni samo načelo za dežele, ampak velja tudi za stanove, za narode. In vsled tega bodo nastale, kakor se je na Nemškem pri delavskih organizacijah pokazalo, močne delavske stranke in pri industrijih, ki bodo skušali zase vse izrabit, nastale bodo tudi močne zveze, močne stanovske zveze, močne grupe, kjer bodo branili skupne interese.

V sedanjih razmerah so samo neke vrste posvetnikov združeni v agrarne stranke. Ko se politična svoboda uvede, dobimo brezdvajbeno močne, krepke agrarne stranke, potem smemo pričakovati moderno avtonomijo uradov, potem imamo napredek gospodarskega združništva v vseh panogah, potem imamo vedno večje osvobojenje občin iz spon birokratizma, potem imamo res moderno, lepo državo.

Po tej poti, po kateri hodimo dosedaj, po poti medsebojnega pobijanja in sovraštva, pa ne pridemo do drugega, kakor zopet do samega pobijanja in sovraštva, ne pridemo do drugega, kakor da ima vsak za-se svojega fetiša in izvršuje pred njim pobožnosti.

Stranke se bodo umaknile, toda nobena stranka ne bo več mogoča, ki bo gledala samo na zgoraj, ki ne bi iskala svoje zaslonbe v ljudskih masah, ki bi silila samo navzgor in ki bi se ne opirala na ljudsko srce. To, gospoda, v tem oziru sem jaz tudi iz stališča cerkvenega z vso vnemo za svobodo in to zaradi tega, ker mi je jasno, da cerkev nikakor ne more priti do svobodnih dni in da se bo vedno v takih, nekako odurnih bojih morala boriti za svoje vzvišene ideje, dokler ne bode popolnoma jasno, da nimamo nikjer drugod opore, nego v ljudstvu. Sila ubija srca, politična svoboda osvobaja srca in zaradi tega naj politična svoboda živi! (Odobranje na levi. — Beifall links). Ideja državna, ideja naše države, velike države v srcu Evrope, kako popolnoma tuja nam je! Zato izgineva, ker si je odtujila država srca in zato je najprej treba popolne politične svobode, in v tem ozračju popolne politične svobode se bodo zopet

našla srca, ki se bodo ogrevala za državno idejo, našla se bodo lahko srca, ki se bodo zanimala za državno idejo.

Naši sorodni slovanski jeziki imajo za besedo „svoboda“ besedo „volja“. Kar si volim, to mi je svobodno in zdi se mi primerna ta beseda. To kar hočem, to imam — „My will, my way“, „moja volja, moja pot“, in zato, če imamo res radi to svobodo politično, in če v njej vidimo pot do boljših razmer, potem moramo nujno, v prvi vrsti hoteti to svobodo. Pokažimo to voljo tudi v dejanju. Zlasti je to potrebno za nas Slovence, ki smo proletarski narod.

Gospod župan Hribar je nekako odklonil ime „ljudstvo“ (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Jaz imenujem to „narod“!“). Če izobraženci, če inteligenca naša čuti potrebo ločiti se od ljudstva, potem tudi ne more umevati narodne ideje in ideje narodnosti konkretno, ter potem tudi boj za narodnost ne more pomeniti ničesar konkretnega. (Ugovor v sredi. — Widerspruch im Zentrum). Samo v slučaju, če je inteligenca res del naroda, del ljudstva, potem je mogoče govoriti tudi o konkretnem narodu, o narodnosti in o boju za narodnost. (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Vsaj vse skupaj, ljudstvo in inteligenca je narod, to sem naglašal!“). Zato gospoda, ker se v tem boju vedno govori o tem, kdo nosi narodno idejo, je popolnoma prav, da se narod imenuje po tem, ki nosi narodno idejo, in to je pri nas slovensko ljudstvo.

Na Japonskem pravijo, da imajo vsled ptresov, ki večkrat tam vladajo, hiše, ki imajo vso svojo moč v strehah. Močna je streha, hiša sama je slaba. Neprijetno, mrzlo po zimi je v taki hiši stanovanje in meni se zdi, da je to stanovanje tako, kakor v naši državi. Stanovanje v tej državi ni prijetno, brez varnosti je; vsa moč je v strehah bajonetov in birokracije.

Namesto tega hočemo mi, gospoda, državo, ki bo naslonjena na široke ljudske mase, za hišo svoje države hočemo širokih, trdnih fundamentov (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Tako je!“) in za ta fundament iščemo mi splošno in enako volilno pravico. Mi iščemo pravico, da bi tudi ti milijoni, ki so še ohranili patrijotizem in lojalnost, mogli to kazati.

Prepričan sem namreč, da naš presvetli vladar lahko svojo sivo, s trnjem venčano glavo položi v naročje zadnjega našega kmeta, in zadnjega našega delavca in prepričan sem, da bi mu varoval to glavo kakor svojo.

Zato pa v imenu politične svobode, v kateri edini je mogoča rešitev velikih vprašanj, ki gibljejo državo, v imenu našega proletarskega naroda, v imenu teh zatiranih mas, med katerimi bi radi napravili mir, zahtevamo splošno in enako volilno pravico in stojimo v boju zanjo, dokler se ne izvrši.

Te vrste naše se lahko zmanjšajo, da nas ne bode več toliko, ampak nemogoče, popolnoma nemogoče je, da bi iz tega kraja utihnil glas po

splošni in enaki volilni pravici in popolnoma gotovo je, da bodo tisti, ki bodo za nami prišli, hujši kot mi. Samo večji radikalizem je mogoč, manjši ne. Tako naj se umeva naše postopanje in tako naj se tudi presoja. (Burno odobravanje in ploskanje na levi in na galeriji. — Stürmischer Beifall und Händeklatschen links und auf der Gallerie)

Deželni glavar:

Dalje se je oglasil k besedi gospod poslanec dr. Tavčar.

Poslanec dr. Tavčar:

Višoka zbornica! Po dolgem govoru častitega gospoda predgovornika hočem bolj kratko, brez vsakega strankarskega in brez vsakega osebnega nasprotja govoriti.

Na me je napravilo dober utis gospoda dr. Šusteršiča utemeljevanje in to zategadelj, ker so se varovale forme dobre olike in ker je prenehalo tudi tisto hujskanje, in sicer ne v pomenu gospoda dr. Krekovega tolmačenja, temveč v pravem pomenu, kar v tej zbornici v preteklih letih ni bilo v navadi!

Seveda se mi je najprej treba pečati z gospodom dr. Krenom. On mi je ponudil nekako spričevalo, iz katerega izprevidim, da me smatra v privatnem življenju za jako dobrega človeka in uzornega rodbinskega očeta. Jaz mu vračam to ljubezen z ljubeznijo in mu pripoznam, da je vzoren duhovnik in, če bi slučajno ne bil duhovnik, da bi bil tudi vzoren rodbinski oče. (Veselost v središču. — Heiterkeit im Zentrum). Tako mislim, da je odkritosrčna ljubezen plačana in vrnjena z odkritosrčno udanostjo!

Jaz nisem imel namena pečati se z neko jako delikatno zadevo, ki razburja duhove na Kranjskem; ali gospod dr. Krek jo je omenil in sicer nekako tako, kakor da je hotel na mojo osebo zvaliti očitaje, da sem jaz tiste nesrečne ljudi denunciral sodišču. Seveda je tako očitaje brez vsake podlage! Čakati nam je končne rešitve, ker se je sodna preiskava takoj tisti večer začela in se še danes nadaljuje.

Prizor je žalosten, nočem nobenega obsojati, ampak nekaj sodbe je opravičene, namreč, da bi bila duhovska oblast lahko pogrešala orožništvo in da bi ne bila smela javnosti razburjati s tem, da je komisarja v Soro poslala. (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Prav res!“) Ako je ljubljanski škof hotel v kozji rog ugnati ubogega fajmoštra, je moje mnenje, da je imel veliko drugih sredstev za to in da mu ni bilo treba tako javno postopati kakor je, in moje prepričanje je tudi, da je za nesrečo, ki se je in se bode izcimila iz te afere, odgovoren tudi knezoškofijski ordinarijat. (Klici v središču. — Rufe im Zentrum: „Res je!“ — Klici na galeriji. — Rufe auf der Gallerie: „Res je! Ni res!“) Sicer je pa stvar za me s tem dognana. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Kaj pa

ima to s splošno in enako volilno pravico opravi-
viti?“)

Gospod dr. Šusteršič! Dr. Krek je govoril tudi o tem in o vsem, najmanj pa o splošni in enaki volilni pravici. Zato tudi jaz lahko govorim o tem. Uместno se je dr. Kreku videlo, napasti naše sodnike. (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Prav žalostno!“) Jaz vem, kaj je nameraval, ampak moram priznati, da gospod dr. Krek ne pozna pravega vzroka, ako napada naše vzorne sodnike, češ da so odvisni. Visoka zbornica! Resnica tiči nekje drugje. Tudi jaz sem z marsikatero razsodbo nezadovoljen, ali zategadelj ne bodem rekel, da so temu krivi naši sodniki. Krivda posebno v kazenskih zadevah tiči v tem, da imamo zastarel kazenski zakon, ki obsega zastarele naredbe, katere dandanes niso na mestu in ako jih sodnik, kateri jih mora vpoštovati, vpoštevata, potem se nikakor ne more reči, da je tak sodnik odvisen in nezvest sodnik.

S tem zavračam napade na naše sodnike.

Visoka zbornica! O splošni in enaki volilni pravici se je včeraj in danes veliko govorilo. Vsaj jaz sem dobil od te razprave vtis, da je ta splošna in enaka volilna pravica zgubila precej tiste agitatorične moči, katero je poprej imela za katoliško narodno stranko. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „Smešno! Revez, ali spi?“) Gospod dr. Šusteršič bode vso pot vmes govoril, pa ga bom potrpežljivo prenašal. Če bi se pa njemu to zgodilo, bi rjovel kot zaboden lev! Jaz se v tem pogledu ne morem odtegniti vtisu, da je gospodu dr. Šusteršiču včeraj nekoliko žal bilo, da se je od narodno napredne stranke tudi stavil pred log glede splošne in enake volilne pravice, ker je mož čutil, da je zgubil s tem svoj nekdanji monopol. Skliceval se je na preteklost ter nam očital, da nismo konsekventni bili. Po mojem mnenju je malo mož v deželi Kranjski, kateri bi bili od nekdanj konsekventni in pripoveduje se še celo, da je bil gospod dr. Šusteršič pred nekaj leti nasprotnik splošne in enake volilne pravice. Mogoče je, ker je še knez Bismarck, katerega največji častilec je dandanes gospod dr. Šusteršič, rekel, da ga ni politika, kateri bi v tem ali enem času svojega pričanja ali svojih načel ne bil spremenil.

Iz izjav, katere sta podala gospod dr. Šusteršič in gospod dr. Krek, posnamem dvojce.

Posebno važna se mi je videla izjava gospoda dr. Šusteršiča, da bode, če treba, tudi dvajset let obstruiral, ako se ne da splošne in enake volilne pravice za deželni zbor.

No, gospoda, če je kdo inkonsekventen, če kdo ni dosleden, bi jaz katoliško narodni stranki lahko očital, čemu ravno obstruira v deželnem zboru, dočim v državnem zboru ne obstruira. Če bi z železno konsekvenco postopali, potem bi morali najprej začeti obstrukcijo v državni zbornici, (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Res je!“) ker v tistem bi zadeli našo vlado, medtem ko tukaj v deželnem zboru vlade prav nič ne zadenete, ker

ni prizadeta. Prizadeto pa je tisto ubogo ljudstvo, za katero pravite, da se vedno borite. (Odobrava-nje v središču. — Beifall im Zentrum.) In, ako Vi v deželnem zboru splošno in enako volilno pravico najprej in samo za deželni zbor zahtevate, potem nekaj nemogočega zahtevate. Govoriti o splošni in enaki volilni pravici za deželni zbor, dokler ni take v državnem zboru, je nesmisel, in gotovo je ne bodeste dobili. Ako vsled tega obstruirate, rav-nate brezčastno s tistim blagrom, katerega mi vsi privoščimo slovenskemu ljudstvu.

Na drugi strani nam je pa gospod dr. Krek izjavil, da se njegova stranka v prvi vrsti zatega voljo pčteguje za to volilno pravico, ker hoče dobiti večino. (Poslanec dr. Krek — Abgeordneter Dr. Kref: „Ni res!“). To je bil Vaš argument, in zato nimate pravice, očitati drugim, da zastopajo v tem vprašanju tudi nekoliko svoje strankarsko stališče.

Toliko v obče.

Sedaj pa nekoliko o stvari sami, in to pa zgolj zaradi tega, ker se je gospod dr. Šusteršič v včerajšnjem svojem govoru skliceval na postopanje poslancev narodno-napredne stranke v državnem zboru in posebno na mojo osebo. Pri tem je še precej kulantno postopal, in prijetno sem občutil, da moj politični nasprotnik ni govoril v duhu tistega časopisja, od katerega se je naš prijatelj, gospod profesor bogoslovja dr. Krek polagoma emancipiral.

Priznati moram, da sem pričakoval hujše palice in ne te rokavice, s katero me je samo mimogrede rahlo otipal.

Torej, gospoda, stališče narodno-napredne stranke je v tem vprašanju jako težavno. Pred vsem naglašam, da mi je čisto vse eno, ali imam kak mandat, ali ne, in v tem ravno tiči moč moje osebe. Priznati moram, da je stališče narodno-napredne stranke težavno in priznam, da se naša stranka oficijelno dosedaj še ni izrekla, da stoji na stališču splošne in enake volilne pravice. Izrekla pa se je vendar narodno-napredna stranka na drugi strani za razširjenje volilne pravice, torej edino le za splošno volilno pravico. Na drugi strani je že prijatelj Hribar natančno dokazal, da ima naša stranka za razširjenje volilne pravice dosti več zaslug, nego jih ima na tem polju kaka druga stranka.

In, častita gospoda, če se Vi borite za večino, za strankarski obstanek, morate priznati, da je pravično, če se končno bori vsaka stranka za svoj obstanek. Vsaka stranka, naj nastopi tukaj ali tam, ima dolžnost in se mora boriti, ako je resno politična, za svoje cilje.

Splošna in enaka volilna pravica je problem, visoka zbornica, o katerem se dandanes ne more z gotovostjo trditi, da je do zadnje pike popolnoma premišljen in pa znanstveno utemeljen. Ta izum je nekaj mističnega, in kake bodo posledice, ne vemo danes. Kar se tiče vprašanja, ali je taka volilna pravica v korist stranki ali ne, moram priznavati, da bi bila taka volilna pravica silen udarec, smrten udarec za našo stranko. Ako se uvede, se

bode delila dežela v toliko volilnih okrajih, kolikor bo poslancev, in vsakega poslanca voli gotovo število volilcev. To je temelj splošne in enake volilne pravice in vsak, kdor razmere pozna in upošteva, mora priznati, da, ako se vpelje taka volilna pravica za deželni zbor, bodo izginila mesta v kmetijskih okrajih in da bodo brezdvajbeno majorizirana po volilcih v kmetijskih občinah. To je čisto gotovo in čisto gotovo je, da bi razven Ljubljane, nobeno drugo mesto ne poslalo svojega poslanca v zbornico. Samo Ljubljana prišla bi še v poštev, to mi morate priznati!

Naša stranka, ki zastopa mesta, morala je torej od vsega početka imeti svoje pomisleke proti temu volilnemu sistemu. Vsaj nas niso naši volilci poslali, tu-sem, da mi sami njih volilno pravico uničimo, in zadavimo. Ne vem, kaj bi rekli naši volilci, ako bi jih vprašali: „Ali ste zadovoljni, meščani, da nikdar več nobenega svojega poslanca izvoliti ne bodeite mogli?“

Jaz ne vem, kako bi odgovorili naši volilci. Občutek pa imam, da moram kot zastopnik meščanskih volilcev naglašati pomisleke, kateri govore proti vpeljavi splošne in enake volilne pravice.

In sedaj nekaj iz taktike obeh govornikov, gospoda dra. Šušteršiča in gospoda dra. Kreka! Oba navalila sta se v prvi vrsti na veleposestvo, katerega privilegiji so brez dvoma zastareli. Če pa mi moremo dandanes odpraviti te privilegije, je drugo vprašanje. Gospodu dru. Šušteršiču in gospodu dru. Kreku pa ni toliko na tem veleposestvu! Prepričan sem, da je obema gospodoma neka druga stranka še bolj v želodcu. Delata se, kakor bi hotela obglaviti veleposestvo, v resnici pa hoteta obglaviti naše meščanstvo. Mi poklicani zastopniki tega meščanstva pa naj sami pomagamo, da se mu čim preje glava odseka. Tega ne morete od nas zahtevati! V tistem času, ko sem v državnem zboru govoril proti takojšnji vpeljavi splošne in enake volilne pravice, v tistem času so bile razmere take, da jaz absolutno nisem mogel biti za splošno in enako volilno pravico brez vsakega pridržka, ker ž njo bi se izročilo naše meščanstvo popolni pogubi. Jaz, če me obesite, če mi pobijete okna, vse nič ne pomaga — stojim na stališču, da je za slovenski narod meščanstvo tudi potrebno, da je to tak faktor, da ga je treba z vso silo braniti, in katerega moramo pa pred vsem mi braniti, ki smo poklicani od tega meščanstva v to zbornico!

Tak je bil položaj v državnem zboru in vsak mi mora priznati, da je moje postopanje odgovarjalo interesom in koristi mojih volilcev.

Od tistih časov pa so se razmere bistveno spremenile. Na Ogrskem se skuša vpeljati splošno in enako volilno pravico. Ali se bo ta poskus posrečil ali ne, ne vem, to pa je gotovo, da, če dobi ogrska državna polovica tak volilni sistem, da se tudi na tej strani ne bo mogel zadrževati in da se bode tudi tukaj vpeljal. Pripoznavam pa, da sem prepričan, da pridejo, če se vpelje v državnem zboru pravična splošna in enaka volilna pravica,

avstrijski Slovani do vpliva in veljave. To je edini moment, radi katerega sem pripravljen položiti kot žrtev meščanstvo na oltar splošnosti. Ampak pod pogojem, da se mora taka splošna in enaka volilna pravica vpeljati pred vsem pri volitvah v državni zbor in še-le potem po mogočnosti tudi pri volitvah v deželni zbor in druge korporacije.

Seveda sem pa pri tem popolnoma v soglasju s tovarišem Hribarjem, da morajo te volitve biti svobodne in da se mora dati popolna garancija, da se bodo vršile tako, da bodo vselej izraz neskaljene ljudske volje!

Ta ljudska volja pa se da pripraviti in na Kranjskem jo je veliko pripravljane. Ta ljudska volja je pripravljena in pripravljena, in navadno je prišla iz tiste fabrike, katere delovanje bi mi radi preprečili v tistem hipu, ko je vpeljana splošna in enaka volilna pravica.

Se ve, gospod doktor Krek je v tem oziru neveren Tomaž, ne vidi nič, ne sliši nič, vse je pri njem v redu, vse je tako urejeno, kakor si njegovo srce poželi. (Veselost v središču. — *Heiterfeit im Zentrum.*) Ako ste Vi vsi odkritosrčno za splošno in enako volilno pravico, potem morate biti tudi za to, da so volitve čisto svobodne in da ne bodeite našega kmeta s silo na volišče vlačili, kakor dosedaj. Če me opozarjate na to, kako se godi na Vaših shodih, Vam odkritosrčno odgovorim, da ti shodi meni ne imponirajo. Kar se na teh ljudskih shodih sklene, to je mnenje dotičnega dužnega, pastirja, to mnenje je pa seveda vse kaj drugega nego pravo ljudsko mnenje. Če bi duhovščina ne bila pri volji, ne vem, ali bi Vi dobili večino zato, da smete dvajset let obstruirati za splošno in enako volilno pravico! Zato moram stati na stališču svobodomiselnih strank, da naj so volitve čiste in svobodne. Odkritosrčno povem, kar mi je pri srcu! Mi zahtevamo, naj se vpelje takoimenovani „kancel-paragraf“. Tudi Vi veste, kaj s tem zahtevamo! Kakor Vi zahtevate splošno in enako volilno pravico brez vsakega plota, tako zahtevamo mi, da se okrog velikanskega daru, katerega Vam napravi slovensko meščanstvo, zabije nekak plot, da ne bode mogel vsak nepoklican priplaziti se na volilni travnik in se ondi napasti.

Gospod dr. Krek ima pomisleke in vprašuje, kako naj se to doseže. Odgovarjam, da naj le počaka, se bode že samo od sebe pokazalo! Seveda potem ne bo nikdo več verjel, da na onem svetu nikdo v nebesah ne pride, ako na tem svetu ni volil gospoda dra. Šušteršiča! (Ironičen smeh na levi. — *Ironisches Gelächter links*)

Vsaj se razumemo čisto natančno! (Veselost v središču. — *Heiterfeit im Zentrum.*)

Glasoval bodem za oba predloga, seveda le za nujnost. Že lansko leto smo se izrekli, da bodedo glasovali za nujnost vsakega predloga katoliško-narodne stranke. (Poslanec dr. Šušteršič — *Abgeordneter Dr. Šušteršič*: „Ravno narobe je res; Vi ste izjavili, da ne glasujete za nujnost naših predlogov!“ (Smeh na levi. — *Gelächter links*.)

Res je, od pričetka bili smo proti vsakemu nujnemu predlogu. Potem smo pa videli, da s tem le zavlečujemo stvar. Uspeh je bil ta, da smo gospoda dra. Šušteršiča morali dvakrat poslušati, kar ni bila mala nesreča. Na to smo se pa spametovali in se izrekli, da bomo za vsako nujnost glasovali. Zaradi tega bom glasoval za nujnost našega in za nujnost Vašega predloga.

Kar se tiče gospod dr. Šušteršičevega apela na našo stranko, da naj skupaj delamo, da naj sode lujemo za ustavni odsek, za splošno in enako volilno pravico, da naj sklenemo zvezo z njimi samo v ta namen, moram reči, da je vse to, kar je govoril, jako previdno govorjeno bilo. (Poslanec dr. Šušteršič — Abgeordneter Dr. Šušteršič: „Jaz sem navadno jako previden!“)

To Vam pripoznam! Torej samo za volilno pravico naj bi se zavzeli? Moram pa opomniti, da so take zveze že bile in da so se, kar se tiče klerikalne stranke, opirale istotako na previdnost. Zato so tudi kmalu poginile! Gospoda, ne delajmo si iluzij! Vsikdar ali vsaj toliko časa, dokler bode obstajala dežela Kranjska, dokler bode živel narod slovenski, bodeta dve struji med slovenskim narodom. To se ne da preprečiti, v bistvu bodeta dve različni struji, in kdor stoji na drugem stališču, zastopa stališče hinavščine! Ena stranka bo katoliška, druga pa liberalna v tej ali oni obliki. Liberalna stranka bode vedno v življenju naroda in jaz bi obžaloval, ako bi ne bilo obeh strank (Poslanec Hribar — Abgeordneter Hribar: „Dobro! Dobro!“), ker jaz ne stojim na stališču, da naš boj ne proizvaja kekega nazadovanja. Jaz pravim, če bi ne bilo nasprotstev, bi se od ene in druge strani manj delalo in potem bi končno vse zaspalo. Ako to pripoznate, mislim, da je najbolje, da si takih zvez med sabo ne ponujamo in da čakamo, če morda ne pridejo trenutki — vsaj je mogoče, da nastopijo taki trenutki — pri katerih bi se rodil nekak modus vivendi, ki je dostikrat tudi veliko vreden. (Odobranje in ploskanje v središču na galeriji — Beifall und Händeklatschen im Zentrum und auf der Gallerie).

Deželni glavar:

Gospod poslanec dr. Žitnik ima besedo.

Poslanec dr. Žitnik:

Visoka zbornica! Ura je že pozna in zato hočem o vprašanju, katero je v razpravi, kolikor mogoče kratko izraziti svoje mnenje. Sicer Vas pa vprašam: Ali je treba še danes dokazovati, da se zemlja suče okolu solnca, da vode dero v nižave, zrakoplov sili v višavo in da kaplja za kapljo iz dolbe tudi najtršo skalo? Kakor so ti naravni zakoni vsakemu jasni, kdor je odrasel otroškim čevljem, tako je danes tudi političnemu otročaju jasno, da je sedanji volilni red za deželni in državni zbor skrajno krivičen. O tej kričeči krivici in o nujni potrebi volilne reforme je prepričan vsakdo, kdor ni gluha za ljudske glasove, kdor ni slep za dejanske

razmere v javnem življenju, kdor ima srce za ljudske koristi, kdor ima razum za resnico in pravico, kdor ima dobro voljo in kdor strankarskih koristi ne povzdiguje nad blagor dežele, države in skupnega prebivalstva.

Gospoda moja, ali je treba danes še dokazovati, kar je jasno kot beli dan, kar dokazujejo razni nujni predlogi v državnem in skoraj v vseh deželnih zborih? Čelo v tirolskem deželnem zboru, kjer je doma stari konservatizem, se je pretežna večina poslancev raznih strank izrekla za razširjenje volilne pravice. Nosili bi torej vodo v Savo, ko bi hoteli še koga prepričati, ki se prepričati ne da.

Da sem se sploh v tej razpravi oglasil k besedi, ko sta že častita gospoda tovariša dr. Šušteršič in dr. Krek tako izborna in temeljito dokazala krivice starikega in od početka tako krivičnega volilnega reda, je prvi povod to, da zavrnem domnevanja, češ, da naša stranka ni edina v tem vprašanju. Oglasil sem se osobito zato, ker je bilo ravno moje ime imenovano v javnih listih, da v tem vprašanju ne soglašam s svojimi tovariši. To sumničenje tukaj javno zavrnem enkrat za vselej z vso odločnostjo.

Obstrukcija ni in ne more biti naš namen, kakor ne sploh nobene resne ljudske stranke. Obstrukcija nam je bila vsiljena in je torej le posledica one samovoljne častite večine v tej zbornici, ki se z vso silo in krčevitostjo upira razširjenju volilne pravice, s katero naj bi se odstranile krivice, ki jih trpe široki sloji prebivalstva, krivice, ki so sramota za sedanji čas splošnega napredka in politične vzgoje.

To ljudsko gibanje ni od danes, ni od včeraj. Ljudski upori so bili znani starim narodom, kmečke upore pozna srednji vek, ljudsko gibanje za politične, kulturne, narodne, verske in socialne pravice ter svoboščine se v zadnjem stoletju z večjo ali manjšo silo ponavljajo v raznih kulturnih in nazadnjaških državah. Poglejte na Balkan, ozrite se v Rusijo! Ljudsko gibanje se nadaljuje, od časa do časa siloma pretresa svet. Kdor se ustavlja teku časa, ta se ustavlja le hudourniku, ki odnese vse ovire in obrambe in tiste, ki jih delajo. Hudournik je treba obrniti v pravo strugo, to razširiti in poglobiti, da donaša korist in prid prebivalstvu.

Častiti gospod predgovornik grof Barbo je navajal razne razloge proti splošni in enaki volilni pravici, torej naj mi je dovoljeno, da navajam iste in še nekatere druge razloge za oba predloga, ki se tiče ta volilne reforme za deželni in državni zbor.

Že prvi govornik, častiti gospod predlagatelj naše stranke je omenil davkov in ravnatoko se je na davke skliceval gospod predlagatelj župan Hribar. Ako vzamete samo državo, vidite, da znašajo indirektni davki skoraj trikrat toliko kakor direktni, in kdo, gospoda moja, plačuje po večini te indirektno davke? Pač jih plačujejo, kakor je gospod grof Barbo povedal, tudi drugi davkoplačevalci, vendar pa večina spada na one, ki dandanes še nimajo volilne pravice ne za državni in ne za deželni zbor. Vsi državni direktni davki za leto 1906.

znašajo 305,310.000 kron, vsi indirektni davki pa 824,355.000 kron, torej skoraj trikrat več! In kakošni so ti indirektni davki? Žganje, 86 milijonov kron. Ali to žganje pijejo samo višji gospodje? Glavni dohodek prihaja gotovo iz nižjih slojev, in to je velikansk, četudi prostovoljen davek. Vzemite pivo, 76 milijonov, vino 11,800.000 kron, meso 16 in pol milijonov, sladkor — v vsaki kmetski hiši se pije kava in rabi sladkor — 115 in pol milijonov, petrolej — v nižjih slojih nimajo elektrike — 19 milijonov, koleki 48·2 milijonov, pristojbine 103·7 milijonov, takse 4·9 milijonov, železnične karte 16·8 milijonov, loterija — ali stavijo morda bogataši v loterijo? — 30 in pol milijonov, sol 46 in pol milijonov, tobak 229 in pol milijonov. To, gospoda moja, so številke, ki jasno govore za to, da oni, ki po večini plačujejo te ogromne svote, dobijo tudi pravico govoriti v državnem zboru. In kako je z deželnim zborom? Dežela kranjska ima za leto 1905 predpisanih direktnih davkov 1,395.779 kron, indirektni davki pa znašajo 1,390.000 kron. Torej tudi dežela že pokriva polovico svojih potrebščin z dohodki od indirektnih davkov, od žganja, piva, mesa itd. In te davke plačuje vse prebivalstvo, torej tudi oni, ki danes nimajo volilne pravice za deželni zbor.

Splošna in gotovo ena najhujših in zlasti za nižje sloje najtežavnejših dolžnosti je vojaška služba. Kdor ima brambene dolžnosti, naj ima tudi brambene pravice, govoriti po svojih zastopnikih o bremenih vojaške službe.

Tudi šolska omika je že splošna, ljudstvo je politično izobrazeno, kajti v vsako gorsko vas že prihajajo politični listi. Če pa so še ljudje, ki ne znajo brati ali pisati, je to le malokedaj njihova krivda. Če v Trstu, v Istri ali v Dalmaciji nahajate še analfabetov, je to krivda vlade in protislovanskih strank.

Govorilo se je o zastopstvu interesov. Zastopstvo interesov je bilo iz početka sem neopravičeno in nemogoče, posebno pa od l. 1873., ko so proti jasnemu zakonu vzeli deželni zborom pravico voliti v državni zbor.

Tudi čustvo soodgovornosti govori za splošno in enako volilno pravico. Velika je nevarnost za javno življenje, nasprotnim strujam zapirati vrata v zakonodajalne zборе. Še večja je nevarnost za javni red, ako brezpravne množice s silo butajo ob vrata. Odprimo jim vrata, dokler je čas. Radikalizem je večkrat narejen od onih, ki se čutijo prezirane in brezpravne. Zato žvižgajo in razbijajo okna. Ni se nam bati brutalnosti števil. Večje brutalnosti si pač ne moremo misliti, kakor če voli 9 milijonov Nemcev do 200 poslancev v državni zbor, in blizu 15 milijonov Slovanov pa le 187.

Naglašalo se je — in tudi danes je gospod poslanec dr. Tavčar izrazil bojazen — da bodo vsled vpeljave splošne in enake volilne pravice za državni zbor zmagali pri volitvah „klerikalci“. To je v istini danes strašilo le za politične vrabce. Ali imajo danes klerikalci večino v državnem zboru?

Ne, in je tudi ne dobe, če se vpelje splošna in enaka volilna pravica. Peta kurija nam je vzgled, kako bi se volitve izvršile. Pri zadnjih volitvah je bilo v peti kuriji izvoljenih 42 odločnih liberalcev in le 30 zmernih mož.

In sedaj moram izpregovoriti še par besed z ozirom na velečastito gospodo na oni (desni — redčen) strani visoke zbornice. Plemstvo, gospoda moja, to se boji, da izgubi svoje privilegije, svoje predprave. To je istina. A poglejmo, ali so ti privilegiji danes še opravičeni. Zadnji sem, ki bi tajil, da je imelo zgodovinsko plemstvo v istini velike zasluge za vladarja in državo. Razni Auerspergi, Schwarzenbergi, Salmi, Stadioni in drugi so bili zaslužni možje. Habsburški vladarji so jim podelili razne privilegije, katere so uživali „bona fide“. Mogočni so bili graščaki, da so mogli prešerno ponosno govoriti: Nil de nobis sine nobis! Mi smo mi! Toda časi so se spremenili. Ko je otemnela zvezda Metternichova, zapeli so vsi avstrijski narodi soglasno koral svobode. Plemstvo je preziralo nauke zgodovine in to je njegova tragična krivda. Izključevali so se od ljudstva, odtujili so se prebivalstvu v svojih zračnih gradovih in mestnih palačah. Prišla je naravna reakcija, ki se izraža v zavisti in sovraštvu. Bati se mora javnega mnenja, ki je največji diktator in tiran. Zaupanje ljudstva je danes več vredno nego plemenitaški diplomati in naslovi.

Tudi bogastvo je nestalno, ker v življenju je stalna samo nestalnost. Vsaj vidimo, kako kopni veleposestvo kakor pomladni sneg, kako si neplemeniti bogatini kupujejo privilegije veleposestva. Potomci starih grofovskih in knežjih družin iščejo nevest v bogatih meščanskih družinah, da si pozlate stare grbe, osvežijo svoja imena. Plemstvo, ki še vedno zagovarja svoje privilegije, je podobno onemu španskemu vitezu, ki je na dvorišču kmečke gostilne ob vodnjaku čeval in stražil svoje orožje. Smejale so se mu zvezde poleg lune, krohotali so se mu gostje v gostilni.

Mnogo pa more upati plemstvo, ako z veseljem in ljubeznijo stopi med narod, med katerim živi. Ako z izkušnjami svojega roda, sredstvi svoje družine služi narodu, more še vedno biti njegov zastopnik in vodnik tudi brez privilegijev.

H koncu pa še nekaj spominov — sine ira et studio v premislek narodno-naprednim gospodom poslancem.

Gospod dr. Tavčar je dne 24. novembra 1890 med drugim govoril v deželni zboru Kranjskem (bere — liešt):

„Slovenski narod mora priti do sporazumenja z nemško stranko, in ne zanikujem, da bi to ne bilo mogoče. Kar pa zanikujem, je to, da bi v deželni zboru sedeli te čase taki Nemci, s katerimi bi se moglo paktirati . . . S sedanjo (nemško) opozicijo, ki od svojega programa za pičico odnehati noče, ne paktiramo . . . Germanizacija je še vedno velikanska nevarnost za nas, s katero se lahko še sedaj popolnoma uniči slovenski narod.“

Dne 4. novembra 1890 je govoril gospod dr. Tavčar (bere — liest):

„Teško pa je dokazati tako krivico, ker se Nemcem v ti deželi še vedno bolje godi, nego Slovencem, in ker vlada sama z največjo pazljivostjo čuva nad tem, da se niti las zadnjemu Kočevcu z nemške glave ne premakne.“

Dne 18. januarja 1890. je rekel gospod dr. Tavčar (bere — liest):

„Ž njim (dr. Schafferjem) se ne bodem prepiral, ker vem, da se najina pota ne morejo srečati.“ — zakaj, to je njihova stvar.

Dne 24. oktobra l. 1890. je govoril (bere — liest):

„Le z žalostjo opazujem gospode (od leve strani), kako hodijo roko v roki z nemško opozicijo, prav kakor da bi narodna (skupna) stranka sama s svojimi močmi ničesar doseči ne mogla. Ta „testimonium paupertatis“, ki se s tem daje narodni stranki, ni opravičen, pač pa se s to „bratovščino“ razburjajo duhovi v ti zbornici in zunaj nje, duhovi pa se ne razburjajo samo, temveč tuji si postajajo eden proti drugemu, kar je tembolj obžalovati, ker skupno naše delovanje niti enega bojavnika pogrešati ne more. To podajem gospodom v premislek.“ (Poslanec — Povše: — Abgeordneter Povše: „Lepe besede!“)

In dne 16. februarja 1894 je govoril gospod dr. Tavčar v deželnem zboru nasproti dr. Schafferju (bere — liest):

„Navdušen je za koalicijo in verjamem mu to, ker on, oziroma stranka njegova po koaliciji ničesar ne more izgubiti. Pravi, da se koaliciji vsakdo lahko pridruži, Vi se jej lahko pridružite, saj ničesar ne riskirate, drugače pa je stvar za nas. — Tu je treba resno premisliti, ali ugaja slovenskemu narodu koalicijska ideja. Jaz presojam koalicijo s strogo slovenskega stališča, na vsak način vidi se mi koalicija nekaj, kar je navarno glede na to, da utegne imeti posledice, da se bode prinaš širila narodna mlačnost. Drugo nevarnost pa vidim v tem, da bodo koalicijo porabile naše oblasti, katere so itak čisto neskajljenega nemškega duha polne. Kakor hitro bodo videle, da se je na Kranjskem ukoreninila koalicija, izkoriščale jo bodo na svoj račun in rekle: Slovenci so koalicijski, lahko jih preziramo. V drugem pa mislim, da bode slovenski narod tudi brez koalicije lahko izhajal in boljše izhajal, kajti največja škoda bibila, ako bi se prinaš vcepila mlačnost v teh dobah, ko nam poslopje slovenske narodnosti še povsodi gori in povsod še treba gasiti in trudoljubno delati za slovensko narodnost. Zaupam v žilavost našega slovenskega plemena. Slovenski narod je prestal še hujše čase in ta narod bode ostal, koalicija pa bode prešla, predno kdo misli.“

Tem besedam ničesar ne dostavljam in končam: V Vaših rokah je, da čimpreje zakopljemo orožje obstrukcije, ako soglasno glasujete tudi za

naš predlog. (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen links.)

Abgeordneter Graf Barbo:

Ich bitte ums Wort!

Deželni glavar:

Der Herr Abgeordnete Graf Barbo hat das Wort.

Abgeordneter Graf Barbo:

Daß ich neuerdings das Wort ergriffen habe, ist nur deshalb geschehen, um auf einige Bemerkungen der beiden Herren Vorredner zurückzukommen.

Ich möchte vor allem konstatieren, daß Herr Vorredner Dr. Kref zu Beginn seiner Rede in Bezug auf einen Passus meiner Ausführungen gesagt hat: „Meine Herren, wir sind auch für die Erledigung der ordnungsmäßigen Arbeiten des Landtages, wenn wir die Entscheidung darüber haben.“

Meine Herren, einen klareren Beweis für die Herrschsucht einer Partei kann es nicht geben (Abgeordneter Dr. Kref — Poslanec dr. Kref: „Temu ni tako!“) Ich bin ihm sehr dankbar, daß er mich in zwei Punkten meiner Ausführungen bezüglich zweier meiner Argumente so wirksam unterstützte; dies war zwar nicht seine Absicht, doch ist es tatsächlich so gewesen. Er hat gesagt: Es ist ganz alles eins, ob das einzelne Individuum ein klares Verständnis hat, oder nicht, denn die Organisation ist dabei das Maßgebende. Das nun beweist vollends mein Argument: Das Demagogentum hat beim allgemeinen und gleichen Wahlrecht einen großen Einfluß. (Abgeordneter Dr. Kref — Poslanec dr. Kref: „Organizacija ni demagoštvo!“) Die ganze Masse der Wähler folgt dem Befehle des Führers. (Poslanec dr. Kref — Abgeordneter Dr. Kref: „Ideji!“)

Weiter hat er gesagt: Wenn sich ein Recht auf Grundlage äußerer Gewalt entwickelt, so ist es kein Recht mehr. Meine Herren, da hat Herr Dr. Kref nur meine Worte bestätigt; ich sagte nämlich: Ein neues Recht, welches alte Rechte vernichtet, ist kein Recht, sondern ein Unrecht. Und Sie wollen eben dieses Recht mit äußerer Gewalt einführen.

Ich möchte nur noch zurückkommen zu einer Bemerkung, welche Herr Povše in einem Zwischenrufe gemacht hat. Der Herr Dr. Kref hat sich nämlich auf meinen Vater bezogen. Ich muß nur sagen, ich überlasse es dem Urteile Anderen, ob es besonders geschmackvoll ist, persönliche Sachen in die Debatte hineinzuziehen; ich kann aber darauf nur erwidern, es ist ganz leicht möglich, daß Vater und Sohn verschiedene Ansichten in der Politik haben, das geniert gar nicht. Eines aber habe ich von meinem Vater gelernt, daß ist für seine Überzeugung immer einzutreten und das werde ich auch stets tun.

Herr Dr. Kref hat gesagt und in seiner Rede durchgeführt, daß wir nach der Einführung des allgemeinen und gleichen Wahlrechtes alle wieder gewählt werden können. Aber, meine Herren, das ist eben für uns nicht maßgebend, ob wir gewählt werden können oder nicht, das kann auf unsere Haltung keinen Einfluß ausüben.

Nun hat Herr Direktor Povše in dem Zwischenrufe gesagt, wir sollen hingehen zum Volke und unter dem Volke für's Volk wirken und arbeiten (Poslanec Povše — Abgeordneter Povše: „Ali je to kaj slabega, če sem to zaklical!“) Bitte, darin liegt gewiß ein Vorwurf und der ist mir vis-à-vis sicher nicht am Plage. Ich bin stolz, ja sehr stolz auf das Vertrauen des Volkes, das mich an die Spitze verschiedener Korporationen gestellt hat. Diese Bemerkung, respektive dieser Zwischenruf war daher mir gegenüber höchst überflüssig. (Pritrjevanje na desni. — Zustimmung rechts. Poslanec dr. Schweitzer — Abgeordneter Dr. Schweitzer: „Zato, ker ste baje vedno med ljudstvom in delate zanje, pa tukaj tako govorite!“ — Poslanec Povše — Abgeordneter Povše: „War ganz überflüssig, sich zu echauffieren. Ich habe nur gesagt, die Herren haben die schönste Gelegenheit mit dem Volke zu gehen! Bom faktično popravil — gospod deželni glavar, prosim besede!“ — Poslanec baron Apfaltrer — Abgeordneter Baron Apfaltrer: „Der Großgrundbesitz ist vielleicht mehr als alle Anderen mit dem Volke gegangen. Den Vorwurf, daß der Großgrundbesitz nicht immer für das Interesse, ganz besonderes für das wirtschaftliche Interesse des Volkes gearbeitet hat, muß ich auf das Entschiedenste zurückweisen. Das ist ganz einfach nicht richtig!“)

Deželni glavar:

Ker danes ni mogoče debate končati, bomo sejo sklenili.

Poprej pa še prosim gospoda zapisnikarja, da prečita nujni predlog, ki mu je bil izročen.

Tajnik Uršič:

(bere: — liest:)

„Nujni predlog poslanca Vil. Pfeiferja in tovarišev.“

Slavni deželni zbor skleni:

Deželnemu odboru se naroča, da glede podaljšanja Dolenjske železnice preko Belokrajne stopi v dogovor s c. kr. osrednjo vlado v ta namen, da se pripravijo potrebne tehnične in financijelne podlage, ki omogočijo zgradbo Belokranjske železnice.

Predstoječi predlog naj se v smislu § 21. poslovnega reda takoj nujno razpravlja — ako bi pa večina zbornice ne priznala predlogu nujnosti, naj se ž njim ravna po § 18. opr. reda.

V Ljubljani, 4. novembra 1905.

Vil. Pfeifer, Mih. Arko, dr. Krek, Pogačnik, Fr. Košak, Drobnič, Povše, dr. Žitnik, Fr. Demšar, dr. Schweitzer, Jaklič, And. Mejač, Dular, dr. Šusteršič.“

Deželni glavar:

Utemeljevanje tega nujnega predloga se bo vršilo po utemeljevanju že poprej vloženi nujnih predlogov.

Naznanjam, da bo prihodnja seja v torek dne 7. novembra ob 10. uri dopoldne in sicer se bo nadaljevalo utemeljevanje nujnih predlogov.

Sklepam sejo.

Konec seje ob 2. uri 20 minut popoldne. — Schluss der Sitzung um 2 Uhr 20 Minuten Nachmittag.

